

**Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej
w Toruniu**

Studia podyplomowe

Kierunek: Polityka gospodarcza, finanse i bankowość



Szymon Jan Malinowski

Nr albumu: 1753P

**Znaczenie numizmatyki
w działalności kulturalno-historycznej
Narodowego Banku Polskiego**

Praca dyplomowa
napisana pod kierunkiem
dr Doroty Żuchowskiej

Toruń 2019

*Mojemu kochanemu Tacie,
który zapalił we mnie pasję do numizmatyki.*

Spis treści

Wstęp	4
Rozdział I. Pieniądz w dziejach Rzeczypospolitej Polskiej	7
1.1. Rola pieniądza w dziejach świata.....	8
1.2. Zarys historii monety polskiej do XX wieku.....	14
1.3. Współczesny polski pieniądz obiegowy.....	23
Rozdział II. Numizmatyka - walor naukowy i inwestycyjny	29
2.1. Geneza naukowa numizmatyki.....	30
2.2. Numizmatyczna praktyka – od nauki po kolekcjonerstwo inwestycyjne.....	32
2.3. Numizmatyczne perełki – wybrany zbiór inwestycyjnych monet świata.....	34
Rozdział III. Działalność kulturalno-historyczna Narodowego Banku Polskiego ...37	
3.1. Funkcjonowanie Narodowego Banku Polskiego - perspektywa historyczna.....	38
3.2. Cele działalności kulturalno-historycznej NBP.....	42
3.3. Działalność numizmatyczno-mennicza Narodowego Banku Polskiego.....	45
Zakończenie	50
Bibliografia	52
Spis fotografii	54

Wstęp

Żyjemy obecnie w czasach, w których codzienność jest w dużym stopniu zdeterminowana przez pieniądz. Stanowi on dla człowieka zarówno główne źródło finansowania życia (przetrwania), jak i często źródło porównywania i zestawiania innych kwestii życiowych jako kosztu alternatywnego. Potwierdzeniem tego mechanizmu funkcjonowania społecznego jest słynne już powiedzenie: „czas to pieniądz”.

Pieniądz stał się mechanizmem już nie tylko handlu oraz wszelkich operacji płatniczych i transakcyjnych, ale także, a może przede wszystkim, narzędziem kontroli społecznej i politycznej.

Jednakże pieniądz ma również inne atuty mało znane współczesnemu człowiekowi, a nawet owiane pewną tajemnicą. Co prawda nie jest to tajemnica urzędowa, lecz historyczna, gdyż nie chodzi tu o fałszowanie pieniądza, lecz o walor przewyższający wartość jego nominalną – czyli ceną wiedzę historyczną, kulturową, polityczną i kolekcjonerską.

Mało kto uzmysławia sobie, że pieniądz stanowi namacalne źródło wiedzy historycznej o dziejach świata. Zapisane są w nim cenne informacje archeologiczne. Dowodzą tego liczne znaleziska, które wielokrotnie stanowiły przełom w badaniach nad nauką i dziejami. Dzięki temu pieniądz posiada również cenny walor kolekcjonerski. Zdobywanie unikatowego egzemplarza może u niejednego pasjonata wzbudzić nie tylko nagłą euforię i utrwalić zainteresowania, ale także diametralnie zmienić poziom jego życia i statusu społeczno-materialnego, gdyż niektóre okazy (na naszym rodzimym rynku) potrafią osiągać wartość przekraczającą kilkadziesiąt milionów złotych.

Na zainteresowaniu kolekcjonerstwem monetarnym, zyskuje także bank centralny Rzeczypospolitej Polskiej – Narodowy Bank Polski (NBP), który od niedawna emituje okolicznościowe monety i banknoty obiegowe, promując tym samym wiedzę historyczną o dziejach naszego państwa i kształtując świadomość obywatelską o polskiej kulturze, tradycji, wartościach i osiągnięciach. Tym samym Narodowy Bank Polski przyczynia się do wskrzeszania tradycji numizmatycznej i pogłębiania wśród Polaków wiedzy monetarnej.

Celem tej pracy jest próba ukazania numizmatyki oraz jej wpływu na kształtowanie polityki historycznej i działalności kulturalnej na przykładzie instytucji Narodowego Banku Polskiego. Omówione w niniejszej pracy zagadnienia, stanowią metodologiczny zbiór wniosków badawczych autora, opartych o analizę zebranej literatury specjalistycznej. Należy podkreślić niezwykłą złożoność merytoryczną poruszanych kwestii, zwłaszcza trudności w kontekście niszowego dostępu do materiałów źródłowych i specjalistycznej literatury naukowej.

Zarys funkcjonowania i ewoluowania pieniądza, a także jego rola w dziejach świata oraz historia monety polskiej, jak również współcześnie rozwijany i promowany pieniądz cyfrowy, zostały szczegółowo przedstawione w rozdziale pierwszym niniejszej pracy.

Szczegółowe przykłady aktywności, zastosowania i wykorzystywania numizmatyki jako dziedziny naukowej i jednej z form kolekcjonerskich, zostały ukazane w oparciu o analizę rysu historycznego jej rozwoju. Forma przedstawienia tej dziedziny nauki została wybrana do interpretacji dlatego, iż doskonale obrazuje podejmowane obecnie próby wskrzeszania zapomnianego już nieco dorobku naszych przodków. Tematyce tej poświęcony jest drugi rozdział omawianej problematyki naukowej.

Rozdział trzeci koncentruje się na ukazaniu działalności kulturalno-historycznej Narodowego Banku Polskiego, począwszy od: jego powstania, poprzez omówienie przykładów polityki emisyjnej okolicznościowych numizmatów, a skończywszy na wnioskach dotyczących roli numizmatyki w działalności statutowej i kulturalno-promocyjnej NBP.

Podejmowana tematyka jest niezwykle interesująca z punktu widzenia zarówno kulturowego, jak i historycznego. Jak zauważył niemiecki poeta - Johann Wolfgang von Goethe: „*kolekcjonerzy to ludzie szczęśliwi*”. Numizmatyka stanowi cenny element wspierania badań nad mennictwem państwowym oraz kulturą poszczególnych regionów Polski i innych państw świata. Pozostaje nauką dotąd w pełni nieodkrytą i niezbadaną, jak również niestety przez współczesnych badaczy w większości zapomnianą.

Próba zdefiniowania i przybliżenia omawianego w pracy problemu, może przyczynić się do bardziej świadomego odbioru wspomnianych treści przez większe grono potencjalnych nabywców, a także - w większym stopniu - wpłynąć na pogłębienie ich

wiedzy historycznej, kulturalnej i ekonomicznej, zachęcając do zgłębiania tej tematyki i podjęcia się działalności kolekcjonerskiej *pro publico bono*.

Rozdział I. Pieniądz w dziejach Rzeczypospolitej Polskiej

Kształtowanie się światowych cywilizacji ukazuje niezwykle interesujący zarys historyczny rozwoju różnych kultur oraz dbałości o rozkwit poszczególnych cywilizacji, plemion, dynastii, cesarstw, królestw i państw. To z nich swoje początki biorą znane nam dzisiaj różnorodne dziedziny życia społecznego i gospodarczego, począwszy od - dyskursów filozoficznych, myśli politycznych, debat, załączków pierwszej rozwiniętej dyplomacji greckiej, sporów szlacheckich, intryg królewskich, handlu, wymian gospodarczych i rozwoju technicznego ludzkości - aż po władzę, wojny i pieniądze. Ta ostatnia dziedzina, z punktu widzenia historycznego, stanowiła ważny element rozwoju świata, choć na różnych etapach cywilizacyjnych miała odmienną postać i formę.

Dla jednych pieniądz stanowi podstawową materię bytowania w świecie, bez której nie da się żyć i normalnie funkcjonować. Dla innych jest to jedynie dodatkowy aspekt życia codziennego i umowne narzędzie handlu. Niewątpliwie jednak pieniądz oprócz roli narzędzia umownej wymiany handlowej, pełni jeszcze inną, bardzo ważną funkcję, która kształtowała jego rolę przez wieki – funkcję historyczną. Pieniądz spajał poszczególne narody i cywilizacje, królestwa i państwa, formując na przestrzeni dziejów ich działalność i determinował rozwój społeczeństw świata.

Jak zauważył John Kenneth Galbraith w książce pt. „Pieniądz. Pochodzenie i losy”: *Z historii pieniądza można się wiele nauczyć. I faktycznie bardzo jest wątpliwe, czy wielu trwałych praw o pieniądzu można się nauczyć w jakikolwiek inny sposób. Postawy wobec pieniądza podlegają długim, cyklicznym wahaniom. Kiedy pieniądz jest zły, ludzie chcieliby, żeby był lepszy. Kiedy jest dobry, w ogóle o nim nie myślą¹.*

Opinie na temat roli pieniądza w życiu ludzkości były różne i nieustannie się zmieniały. W mniejszym, bądź większym stopniu oddziaływały kulturowo i wpływały na postrzeganie społeczne, a także umacnianie, bądź osłabianie jego siły wymiennej – czyli rzeczywistej wartości danej waluty. Już św. Paweł z Tarsu przestrzegał, iż: „(...) korzeniem wszelkiego zła jest chciwość pieniędzy” (Pismo Święte Nowego Testamentu, 1 Tm 6, 10). Z kolei Jan Kochanowski uważał, że ten: „*kto ma pieniądze, ten ma wszystko w ręku: Jego władza, jego są prawa i urzędy*”, natomiast dla jednego z ojców

¹ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *Historia Monetarna Polski*, Warszawa 2003, s. 9.

założycieli Stanów Zjednoczonych - Benjamina Franklina, słynne zapisały się jego słowa: „Czas to pieniądz”².

Nie bez powodu więc pieniądz stał się obiektem pożądania wielu ludzi, źródłem licznych konfliktów i przyczyną jakże częstych tragedii osobistych i narodowych. Jest jednak powszechnie uznanym i stosowanym narzędziem handlu i stanowi nieodłączny element codzienności, wobec czego ma realny wpływ na kształtowanie światowej geopolityki, gospodarki i relacji społecznych.

1.1. Rola pieniądza w dziejach świata

Jeszcze do niedawna to właśnie gotówka stanowiła podstawę płatności w codziennych obrotach rynkowych. Konta bankowe pełniły całkiem inną rolę, głównie depozytową. Transakcje obsługiwane były głównie bezpośrednio - gotówką: z rąk do rąk.

Rozkwit obrotu pieniędzmi w ramach wymiany gospodarczej nie nastąpił w sposób nagły, lecz był efektem wielopokoleniowego procesu, kształtowania handlu, obrotu towarowego i wymiennego, a także kwitnącej polityki monetarnej opartej przede wszystkim na emisji narodowego pieniądza i gromadzeniem dóbr luksusowych w skarbcach, poczynając od starożytnych cywilizacji, poprzez królestwa, cesarstwa, aż po współczesne państwa.

Pierwotnie na ziemiach polskich wyraźnie dominowała gospodarka naturalna. Produkcja rolnictwa, łowiectwa czy rybołówstwa, jak również rzemiosła, wyraźnie zaspokajała potrzeby samych producentów. Zakres gospodarki towarowej był więc marginalny. Nadwyżki produktów przekraczające potrzeby bezpośrednich wytwórców kierowano do wymiany lokalnej. W wymianie tej ważną rolę odgrywały okresowe spotkania handlowe zwane targami. Dzięki wędrownym kupcom rozwijał się także handel międzynarodowy³.

Funkcjonowała zasada: towar za towar – zwana „*barterem*” (wymiana bezgotówkowa). Pieniądzem wymiennym stały się towary dobrze sprzedające się, które zyskały rangę

² Historia Uważam Rze, <https://www.historia.uwazamrze.pl/artukul/1146667/pieniadz-rzadzi-swiatem/>, (dostęp: 06.11.2018 r.).

³ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 15.

mierników wartości. Jako dogodne środki płatnicze zasłużyły na miano płacideł⁴. Do takich produktów wymiennych zaliczało się wiele różnych towarów, m.in.: futra, sukna, jedwab, cenne i rzadko spotykane naczynia, czy też niszowe, lecz kosztowne przedmioty codziennego użytku, zwłaszcza te, pochodzące z innych – odległych od miejsca handlu - części świata.

Człowiek podejmował wymianę handlową dużo wcześniej, jeszcze zanim wymyślił pieniądz. Już ludzie pierwotni wymieniali między sobą różne przedmioty. Rozwój społeczny doprowadził stopniowo do podziału pracy: na podział obowiązków i na specjalizację. Ci tzw. „specjaliści” (np. rzemieślnicy) do wykonania swojej pracy potrzebowali z kolei odpowiednich produktów, które mogli zdobyć poprzez wymianę wyprodukowanych przez siebie towarów, np. na niezbędne komponenty, czy artykuły żywnościowe. Z czasem jednak pojawiło się zapotrzebowanie na przedmiot, który symbolizowałby wartość samą w sobie, a jednocześnie pozwalałby ludziom oszczędzać lub nabyć dowolny towar. Już znany grecki filozof – Arystoteles podkreślał, iż powstanie pieniądza było wynikiem rozwoju wymiany z dalekimi krajami. Jean Burdian (filozof francuski), zwracał uwagę, że do wymiany najlepiej nadaje się przedmiot niewielkich rozmiarów, łatwy w transporcie i o dużej wartości. Takim przedmiotem stały się wykonane z drogiego kruszcu metalowe krążki - zwane monetami⁵. Na uwagę zasługuje także dzieło naszego wielkiego rodaka – Mikołaja Kopernika: „Traktat o bicu monety”, w którym to autor zauważył, że wartość pieniądza w dużej mierze zależy przede wszystkim od ilości i jakości kruszcu z którego została wykonana. Dobra moneta powinna mieć więc wartość nominalną, odpowiadającą wartości materiału, z którego została wybita. W późniejszym prawie, którego był twórcą, zawarł rozważania na temat sytuacji, gdy istnieją dwa rodzaje pieniądza, pod względem prawnym równoważące. Jeden z nich jest postrzegany jako lepszy ze względu na wyższą zawartość kruszcu i to ten będzie chętniej poszukiwany i gromadzony. W obiegu natomiast pozostanie również ten „gorszy”, przeważający pieniądz. Rozmyślenia te dały początek jednej z najważniejszych zasad w ekonomii, mówiącej o tym, że pieniądz gorszy wypiera z obiegu pieniądz lepszy⁶.

4 Ibidem.

5 Historia pieniądza: co było na początku?,

http://www.wilanow-palac.pl/historia_pieniadza_co_bylo_na_poczatku.html/, (dostęp: 07.11.2018 r.).

6 Nicolaus Copernicus Thorunensis, <http://www.copernicus.torun.pl/nauka/ekonomia/4/>, (dostęp: 27.03.2019 r.).

Towary wymienne zaczęto więc zastępować drogimi precjozami, posiadającymi wartość samą w sobie – kruszcową. W ten sposób rozpowszechnił się handel oparty m.in. na złocie i bursztynie. Wraz z wędrownymi kupcami przybywała również obca moneta kruszcowa⁷.

Już we wczesnym okresie chrześcijaństwa, dynamicznie rozwijał się znany wówczas i powszechnie wykorzystywany tzw. „*Szlak Bursztynowy*”, który stanowił trakt handlowy pomiędzy europejskimi krajami basenu Morza Śródziemnego a obszarami południowego wybrzeża Morza Bałtyckiego. Handel ten ożywił się przede wszystkim za sprawą Cesarstwa Rzymskiego, które rozpoczęło obrót bursztynem na dużą skalę. Choć dokładny przebieg szlaku nie jest do końca znany, to jednak wiadomo, że prowadził on przez dzisiejsze tereny Rzeczypospolitej Polskiej i odgrywał wówczas w kraju ważną rolę. Stanowił bowiem przyczynek do rozkwitu ośrodków życia handlowego, położonych wzdłuż jego trasy i zapewniał rozwój całego Szlaku Bursztynowego⁸. Podobnie było w przypadku chińskiego Jedwabnego Szlaku⁹.

Trzy tysiące lat przed Chrystusem na terenach położonych między Tygrysem a Eufratem, w jednej z najstarszych pisemnych kultur świata, narodził się ciekawy system walutowy oparty o zboże. Miliony zachowanych tabliczek klinowych (pismo powstało, by notować należności podatkowe płacone w zbożu) przekazują informacje o codziennej pracy i życiu ludzi tam żyjących. Wiemy z nich na przykład, że każdy zawód miał z góry określoną pensję wypłacaną w jęczmieniu, z którego produkowano podstawowe artykuły żywnościowe – chleb i piwo. Pracownicy rolnicy oddawali daniny w zbożu dla monarchy i dla świątyni. Nadwyżki gromadzono w wielkich magazynach, będących przedmiotem zazdrości ludów koczowniczych. Podstawową zaletą ziarna, oprócz szerokiej dostępności, była łatwość w jego dosypywaniu lub odsypywaniu w celu wymierzenia dokładnej wartości.

„*Szekiel*”, nazwa współczesnej waluty Izraela, pochodzi od słowa shekel, którym Babilończycy i Asyryjczycy nazywali zboże.

7 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 16.

8 Imperium Romanum, <https://www.imperiumromanum.edu.pl/gospodarka/szlak-bursztynowy/>, (dostęp: 07.11.2018 r.).

9 Nie bez powodu także dzisiaj na arenie geopolitycznej mówi się o zbudowaniu trwałej, silnej, partnerskiej relacji gospodarczej wielu państw świata, w ramach tworzonego, tzw. „*Nowego Jedwabnego Szlaku*”, który wyrasta właśnie z korzeni starożytnych szlaków handlowych i może stanowić również współcześnie bardzo ważną sferę rozwoju dla licznych światowych gospodarek, a tym samym wzmocnić pozycję pieniądza.

Wśród wielu ludów funkcję środka wymiany spełniały zwierzęta. Już w „Iliadzie” (starożytnym greckim poemacie) wartość towarów podaje się w ilości zwierząt. Starożytni Rzymianie mawiali: „*pecunia non olet*” („pieniądz nie śmierdzi”).

To powiedzenie cesarza rzymskiego Wespazjana jest dziś powszechnie znane. Nie każdy jednak wie, że wyraz „*pecunia*”, czyli „pieniądze”, pochodzi od słowa „*pecus*”, oznaczającego „bydło rogate”, które w czasach przedmonetarnych stanowiło umowny miernik wartości. Podobnie rzecz się miała ze Słowianami, którzy na bydło mówili „*skot*”. Jeszcze w średniowiecznej Polsce posługiwano się jednostką pieniężną zwaną „*skojec*”¹⁰.

Pieniądz i inne podobne mu formy, w kulturze wielu różnych cywilizacji świata, pełniły więc nie tylko funkcję wymienną w kontaktach handlowych, ale były także m.in. namacalnym świadkiem historii. Na podstawie zachowanych monet, możemy dziś po części poznać historię i kulturę starożytnych cywilizacji, państw i dynastii, królestw i panujących władców.

Pieniądz fizyczny stał się niezwykle skutecznym narzędziem, znacząco ułatwiającym wymianę handlową w społeczeństwie i zapewniającym rozkwit gospodarczy świata. Handel został zrewolucjonizowany przez monetę. Zamiast różnorodnych kawałków kruszcu, które przy każdej transakcji należało ważyć i odmierzać, stworzono alternatywny okrągły przedmiot, na którym umieszczano specjalne znaki i który po prostu wystarczyło policzyć. Emitent, wybijając na monecie swój symbol, gwarantował jej wartość i jakość¹¹. Dlatego też często możemy się spotkać z symboliką władcy, odzwierciedloną w monetach z okresu jego panowania. Monety królewskie stanowiły nie tylko legalny środek płatniczy w królestwie, ale także pewną formę „promocji” danego rodu i samego władcy, zapewniając w ten sposób rzeczywistą, namacalną ciągłość pamięci historycznej o całych dynastiach.

Bywały okresy, kiedy substytutem pieniądza były także artykuły spożywcze. Słodka czekolada nie kojarzy się z pieniądzem. Jednak w Ameryce Środkowej ziarna drogiego kakaowca używano właśnie jako środka płatniczego. Podobnie było w średniowiecznej Europie z drogocennymi przyprawami: pieprzem, goździkami, cynamonem – „korzeniami” jak wtedy mówiono – którymi niejednokrotnie regulowano płatności bądź pokrywano grzywny sądowe. Niezwykle cennym artykułem

¹⁰ *Historia pieniądza: co było na początku?*, op. cit.

¹¹ *Ibidem*.

spożywczym była wówczas także sól. W średniowiecznej Polsce miała ona tak wysoką wartość, że sądy wymierzały grzywny liczone w kruszczach soli¹².

Na uwagę zasługują także banknoty. Pierwsze papierowe bilety na ziemiach polskich pochodziły nie z rodzimej instytucji emisyjnej, ale z obcej, austriackiej. Były to banknoty wiedeńskie, tzw. bankocetle (*Wiener-Stadt-Banco-Zettel*), emitowane od 1759 r., rozpowszechnione od 1772 r. na okupowanych przez zaborców austriackich południowych ziemiach Polski. Polski rodzimy pieniądz papierowy po raz pierwszy pojawił się w czasie powstania narodowego i dyktatury Tadeusza Kościuszki w 1794 r. jako bilety skarbowe o charakterze kredytowym i roli tymczasowego środka płatniczego. Dopiero powstanie w Warszawie w latach dwudziestych XIX w. Banku Polskiego z uprawnieniami emisyjnymi zapoczątkowało obieg banknotów w Królestwie Kongresowym. Po upadku powstania styczniowego w roku 1864 r. aż do odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. na ziemiach polskich nie było już rodzimego papierowego pieniądza, lecz tylko bilety państw zaborczych. W minionym stuleciu okupacyjny pieniądz papierowy pojawił się jeszcze raz w latach 1940-1944 za sprawą okupacji Polski przez Niemcy hitlerowskie. Okres pieniądza papierowego i metalowego powrócił i trwa na ziemiach polskich do dnia dzisiejszego¹³.

Na przestrzeni lat zmieniała się również wartość nabywcza pieniądza. Przykładowo: w Polsce, w okresie rządów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, doszło do takiej inflacji, że obywatele odbierali pensję w milionach, a pieniądz nie miał większego znaczenia, gdyż ze względu na słabą gospodarkę planowaną centralnie, nie miał on pokrycia w towarze. Prowadziło to często do sięgania po stare, sprawdzone metody handlu – czyli wymiany bonów towarowych (tzw. „kartek”) na towar, a także towar za towar, np.: kawy za czekoladę, papierosów za mięso. I choć w XX wieku pieniądze były przecież powszechnie znane i używane, to jednak powyższe przykłady obrazują, że jeżeli w społeczeństwie narastało poczucie utraty wartości fizycznej pieniądza, to następował częściowy powrót do wymiany barterowej.

Pieniądz więc, jako środek zamiany, jako jednostka, czyli równoważnik do mierzenia wartości i oceniania różnych sektorów życia, stanowi niewątpliwie ważny element towarzyszący postępowi cywilizacyjnemu świata¹⁴. Pełni jednakże funkcję

12 Ibidem.

13 J. A. Szwaagrzyk, *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Wrocław 1990, s. 7-8.

14 A. Ryszard, *Szkoła numizmatyczna*, Kraków 1893, s. 3,

<http://www.sbc.org.pl/Content/260578/ii641619-0000-00-0001.pdf/>, (dostęp: 07.11.2018 r.).

umowną i w każdym momencie może zostać wyparty przez inne, alternatywne formy płatności w transakcjach handlowych. Pieniądz jest także bardzo ważnym narzędziem handlu i budowania międzynarodowej (globalnej) gospodarki, gdyż ułatwia proces wymiany i realizacji podjętych transakcji i zobowiązań finansowych. Z dostępnych współcześnie badań naukowych wynika, że rolą pieniądza nie jest jedynie jego funkcja narzędziowa – zapewniająca łatwy sposób realizacji handlu, ale także coś o wiele ważniejszego, a mianowicie - jej pomocnicza użyteczność dla historii i badań archeologicznych. Informacje ukryte w monetach są często jedynym źródłem wiedzy o dawnych czasach, używanych wtedy narzędziach i sprzętach, strojach i wierzeniach, a nawet toczonych wojnach, gdyż nie zachowały się w tym względzie wystarczająco udokumentowane źródła pisane.

Dla wielu badaczy monety są cennym źródłem informacji o kruszczach, wykorzystywanych do ich wytworzenia, o złocie, srebrze, miedzi i ich stopach oraz o technikach stosowanych przy produkcji monet. Dla historyków zajmujących się badaniem regionalnych dziejów mennic i ich produkcją, często prawdziwą skarbnicą wiedzy stają się właśnie monety, zaś dla badaczy obyczajów, fascynujące są techniki psucia monet, ich fałszowania bądź kopiowania. W związku z powyższym widzimy, jak ogromną i rozległą wiedzę można osiąść właśnie dzięki monetom, które są często naocznymi świadkami minionych czasów¹⁵. Zasoby wiadomości na ten temat można i należy wykorzystywać współcześnie, poprzez troskę o pieniądze, którymi fizycznie operujemy, a o które różnie się troszczymy, często skupiając się jedynie na ich wartości umownej, możliwościach wymiennych i zasobności w naszym portfelu, pomijając kwestie odkrywania ich symboliki, źródła pochodzenia i troski o jak najdłuższą trwałość. Pieniądz jest zatem „naocznym”, milczącym świadkiem historii rozwoju wielu odmiennych, światowych cywilizacji i stanowi niezwykle cenne źródło wiedzy o kształtowaniu kultury wielopokoleniowej.

15 J. Medwid, *Ciekawostki numizmatyczne*, Radomsko 2015, s. 11.

1.2. Zarys historii monety polskiej do XX wieku

Ponad tysiącletnia droga państwa polskiego znaczone jest wizerunkiem polskiej monety. W niej, jak w zwierciadle, utrwalił się obraz minionych wieków – lata chwały i upadków naszego kraju; dzieje dzielnic, odrywanych od macierzy i terenów do niej przyłączanych; czas wojen i pokoju, dobrobytu i ubóstwa, drapieżna chciwość panujących i żałosna wegetacja pracującego w miastach i na wsiach ludu¹⁶.

Monety polskie, te najmniejsze ze wszystkich zabytki historyczne, gromadzone w muzeach i prywatnych zbiorach, dość licznie dotrwały do naszych czasów, mimo ogromu zniszczeń, dokonanych przez lata wojen. Znaczące ilości dawnych monet (ukrytych, często prywatnych zbiorów) kryje jeszcze polska ziemia. Dziś, historyczni spadkobiercy tego dziedzictwa, odkrywają prawdziwe skarby dzięki wytrwałej pracy archeologów, bądź podczas wykopów budowlanych, czy prac rolniczych¹⁷.

To właśnie książę Mieszko I – pierwszy historyczny władca Polski, w końcu X wieku polecił wybite srebrnego denara. To zdarzenie uważa się za początek dziejów monetarnych Polski¹⁸. Jak zauważa Tadeusz Kałkowski: *jeszcze przed pierwszym, historycznym władcą Polski - Mieszkiem I, moneta kruszcowa wędrowała poprzez polskie bezdroża i puszcze szlakami handlowymi kupców rzymskich, po tzw. „Szlaku Bursztynowym”*. *Ponad tysiącletnia historia monety i mennictwa polskiego zaczęła się wraz z nastaniem panowania Mieszka I*¹⁹

Pierwsza polska moneta kruszcowa – wspomniany już srebrny denar ukazywał kapliczkę z napisem „MISICO”, a na odwrocie równoramienny krzyż. Moneta ta wzorowana była na denarze przyjętym w Europie Zachodniej²⁰. Książę Mieszko I polecił ją wybić zapewne wkrótce po akcie przyjęcia Chrztu świętego. Według znanego numizmatyka - Ryszarda Kiersnowskiego - do dnia dzisiejszego zachowało się tych monet zaledwie kilkadziesiąt sztuk²¹.

Kolejne monety także wniosły wielki wkład w rozwój historii mennictwa polskiego. Dla przykładu: monety pierwszego króla Polski - Bolesława Chrobrego

16 T. Kałkowski, *Tysiąc lat monety polskiej*, Kraków 1963, s. 5.

17 Ibidem.

18 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 9.

19 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 7.

20 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 17.

21 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 8-9; G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 17: Monety Mieszka I były prawdopodobnie wybijane w ilości 240-300 sztuk z 1 funta karolińskiego, a ich przeciętny ciężar wynosił około 1,5 grama.

- wyraźnie odznaczają się chrześcijańskim charakterem, z racji umieszczenia na nich krzyża²². Monety Bolesława I Chrobrego, zwanego także Wielkim (992-1025), syna i następcy Mieszka I, odznaczają się wyższym poziomem artystycznym od Mieszkowych. Zwłaszcza plastyka stempli awersów zawiera nowe, nieznane dotąd elementy. Produkcja mennicza Chrobrego, aczkolwiek pod względem liczby emisji niewielka, w dziedzinie organizacji oznacza ogromny postęp w porównaniu z okresem narodzin monety za czasów Mieszka I. Nieznane są jednak lokalizacje i liczby warsztatów mennicznych króla Bolesława Wielkiego. Na ogół przyjmuje się, że emitował on monety w Poznaniu, Kruszwicy, Wrocławiu, Pradze, a być może również w Krakowie. Monet z tego okresu zachowało się niestety niewiele²³.

Na uwagę zasługuje okres panowania Mieszka II i Kazimierza Odnowiciela – synów Bolesława Chrobrego. W tym czasie, na ziemiach polskich, pojawia się w bardzo dużych ilościach nowa, oryginalnie wyprodukowana moneta. Są to różnej średnicy denary: małe i całkiem drobniotkie, opatrzone na awersie krzyżem prostym, zaś na rewersie krzyżem kawalerskim, często też pastorałem²⁴. Warto także podkreślić, że system denarowy w Polsce przetrwał ponad trzysta lat²⁵.

Za panowania Bolesława II Śmiałego mennica przybiera inne, bardziej postępowe formy produkcji. Dotychczas bicie monety było ilościowo bardzo skromne i prawdopodobnie doraźne, natomiast począwszy od Bolesława Śmiałego rozpoczyna się praca mennicy stałej i to nastawionej na dużą produkcję monet jednego typu²⁶.

W okresie rządów Bolesława Krzywoustego można już wyróżnić denar, który stanowi pierwszą polską monetę, przedstawiającą scenę akcji – walkę wojownika z atakującym go smokiem. Na rewersie tejże monety umieszczony został krzyż o kulistych końcówkach, z ornamentem złożonym z gwiazd i kropek, w potrójnej perełkowej obwódce²⁷. Nie należy jednak sądzić, że moneta była już głównym środkiem płatniczym. Bez wątpienia spora była jeszcze liczba transakcji wymiany towaru za towar²⁸.

22 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 10-13.

23 J. A. Szwagrzyk, *op. cit.*, s. 21.

24 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 14-15.

25 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 39.

26 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 16-17.

27 Ibidem, s. 23.

28 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 34.

Z wiekiem XIII kończy się w Polsce okres wczesnohistoryczny. Dla stosunków pieniężnych przełom XIII i XIV wieku jest bardzo skomplikowany. Bardzo często dochodziło wówczas do wymiany pieniądza, nawet kilka razy w ciągu roku. W tym czasie zaczął się szybki rozwój polskich miast oraz rozkwit rzemiosła i handlu. W tych warunkach reforma pieniądza stała się palącą koniecznością. Wartość pojedynczej monety musiała być większa, by ułatwić wypłatę znacznych sum, jakie pojawiły się przy zawieraniu poważnych transakcjach handlowych. Tą większą monetą był grosz, który dał początek nowemu okresowi – groszowemu, obejmującemu dokładnie wiek XIV i XV²⁹. Wkrótce, obok grosza zjawily się także nowe gatunki monety: kwartniki, czyli półgrosze, i trzeciaki, czyli ternary³⁰. Przez całe średniowiecze doskonale prosperowało bardzo wiele różnych ośrodków menniczych, które na bieżąco produkowały (biły) pieniądz.

W okresie Odrodzenia mennice rozwijały się w dalszym ciągu. W początkach XVI wieku moneta polska zmieniała w szybkim tempie swój kształt plastyczny. Z małego, srebrnego krążka, pokrytego nieudolnym rysunkiem i trudno czytelnymi literami gotyckimi, wyrosło w ciągu kilku lat miniaturowe dzieło sztuki. Do obiegu pieniężnego wkroczyła jednostka wyższego rzędu: złoty, nadając nazwę całemu okresowi numizmatyki aż po wiek XVIII³¹. Nieco wcześniej pojawiła się też nowa, złota moneta, tzw. „czerwony złoty”, czyli dukat, a wraz z nim duży, srebrny talar o wysokiej zawartości szlachetnego kruszcu i niezmiennej wartości. To właśnie on stał się właściwą monetą dla handlu zagranicznego i wielkiego obrotu krajowego^{32, 33}.

Dukaty Zygmunta I już w wieku XVIII stanowiły rzadkość numizmatyczną³⁴. Na monetach Rzeczypospolitej Polskiej okresu reform menniczych Zygmunta I Starego po raz pierwszy od czasów Kazimierza I Wielkiego pojawił się portret władcy³⁵. Dukat Zygmunta I to tak naprawdę pierwszy, polski złoty pieniądz, który może być

29 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 39.

30 Ibidem, s. 41.

31 Ibidem, s. 71.

32 Ibidem, s. 72.

33 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 58-59: Złoty był traktowany jako równowartość w monecie bieżącej 30 groszy srebrnych. Złoty polski (złp) miał w tym czasie wartość 1 dukata węgierskiego, nazwanego czerwonym złotym, określają przez rynek także na 30 groszy praskich. W monecie polskiej oznaczało to 60 półgroszy z dopłatą (*additiones*) wyrównującą wartość gorszych, drobnych monet polskich do stale lepszego grosza praskiego. W ukształtowanym w ten sposób systemie rachunkowo-pieniężnym liczone więc na złote polskie po 30 groszy lub tradycyjnie na grzywny po 48 groszy oraz na Mazowszu i ziemiach wschodnich na kopy po 60 groszy. Na 1 grosz szły 2 półgrosze lub 18 denarów.

34 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 72.

35 J. A. Szwagrzyk, *op. cit.*, s. 95.

uważany za monetę obiegową. Dukaty Zygmuntofskie sę monetami o znaczeniu prestiżowym. Natomiast złota moneta w postaci dukatów węgierskich, krężyła w Rzeczypospolitej już pod koniec XV wieku i nazywana była czerwonym złotym. Jak podają źródła numizmatyczne, jeszcze w 1493 roku czerwony złoty był równy złotemu obliczeniowemu, liczonemu stale i niezmiennie jako 30 groszy srebrnych. Wraz z biegiem lat jego wartość wzrastała. Pod koniec XVI wieku cena podniosła się do 2 złotych, pod koniec panowania Zygmunta III osiągnęła ponad 4 złote, a za czasów Jana Kazimierza - 6 złotych, przy czym złoty niezmiennie liczył 30 groszy srebrnych³⁶. To obrazuje, jak na przestrzeni lat wartość pieniądza potrafiła znacząco wzrastać.

Pod koniec XVI wieku, zwanego Złotym Wiekiem Polskiego Odrodzenia, tron polski objęła szwedzka dynastia Wazów. Dla monety polskiej rozpoczął się niezmiernie interesujący okres, wypełniony tak ożywioną produkcją menniczą, jakiej przedtem ani potem nie znają polskie dzieje. Czterdzieści pięć lat panowania, kilkanaście gatunków monety, od malutkiego denara z lichego srebra do ciężkich złotych portugałów, siedem mennic koronnych i dziewięć dalszych poza Koroną Polską, przy dużej ilości znaków mennicznych i herbów podskarbic³⁷. To wszystko było naprawdę imponujące i niewątpliwie bardzo istotne dla rozwoju monety polskiej oraz niezwykle nęcące dla pasjonatów historycznych, prowadzących badania naukowo-archeologiczne w tym zakresie. Wraz z panowaniem Władysława IV kończą się w roku 1648 lata pokoju i dobrobytu dla Rzeczypospolitej. Kończy się też bogate mennictwo, oparte wyłącznie na monecie złotej i grubych srebrnych talarach.

Początki panowania Jana Kazimierza (1648-1668) nie noszą jeszcze znamion upadku waluty, choć rozpoczyna się trudny i ciężki okres wojen oraz regresu gospodarczego. Daje się bardzo odczuć brak monety drobnej. Kraj zalewa więc obca drobna moneta, bita z lichego srebra. W roku 1650 wydana zostaje nowa ordynacja mennicza, która nakazuje bicie nadal czerwonych złotych i talarów, ale również dobrej drobnej monety, która zastąpiłaby monetę obcą, krążącą po kraju. Niestety, zaledwie po upływie trzech lat kraj pogrążył się w wojnie kozackiej, która mocno nadszarpnęła zasoby skarbcza królewskiego i spowodowała zaniżenie wartości monety. Polityka monetarna przeżyła ogromną katastrofę. Regres, jaki zapanował, pogłębiło jeszcze wprowadzenie dwóch nowych, świadomie fałszywych gatunków pieniądza:

36 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 74-75.

37 *Ibidem*, s. 111.

miedzianych szelągów i pierwszych polskich złotych-tymfów, które były bite z lichego srebra³⁸.

Dla Rzeczypospolitej Polskiej nastał trudny czas. W odniesieniu do XVII stulecia bardzo pasuje stwierdzenie P. Sulmickiego, że historia pieniądza gotówkowego dość wymownie odzwierciedla pozycję gospodarczą, a nawet polityczną kraju³⁹. Kraj był zrujnowany przez liczne wojny, wojsko buntowało się z powodu zaległego żołdu, rosły długi państwowe, a skarbiec świecił pustkami⁴⁰. W tej sytuacji pomysł bicia fałszywego pieniądza tylko spotęgował kryzys państwowy i nie pomógł ani gospodarczo, ani politycznie podźwignąć się Królestwu Polskiemu z ruiny. Elekcja stolnika litewskiego - Stanisława Augusta Poniatowskiego na króla polskiego w roku 1764, zakończyła przedostatni, niechlubny okres dziejów Królestwa Polskiego, jakim było panowanie obu Sasów (1697-1763): Augusta II i Augusta III.

Działalność menniczą dla województw koronnych prowadziły w tym okresie wyłącznie mennice saskie. Fałszerska działalność króla pruskiego Fryderyka II (1740-1786) rujnowała systematycznie polski obieg pieniężny, a różna obca moneta, zwożona przez saskich przybyszów, zalewała cały kraj. Już na sejmie konwokacyjnym w 1764 roku stany Rzeczypospolitej postanowiły przeprowadzić reformę mennictwa. Szybko okazało się jednak, że nie podołają realizacji tego zamierzenia, w związku z czym musiały złożyć je w ręce króla, którego *Pacta conventa* zobowiązywały do otwarcia mennicy koronnej i bicia dobrej monety.

Panowanie Stanisława Augusta znaczą trzy ordynacje mennicze. Pierwsza - z 1766 roku, dała krajowi dobrą i piękną monetę, ale przepisała stopę menniczą, która skarbowi państwa nie niosła prawie żadnego zysku. Druga ordynacja - z 1787 roku poprawia błędy pierwszej, zaś trzecia - z 1794 roku wywodzi się już z rozkazu naczelnika Tadeusza Kościuszki i potrzeb finansowych jego insurekcji⁴¹. Rok później, w 1795, w wyniku agresji Rosji, Prus i Austrii, dochodzi do III rozbioru Polski, czego skutkiem jest wymazanie Polski z map świata na 123 lata. Jest to czas niewoli i walki Polaków o Niepodległość. Następuje wówczas także degradacja waluty polskiej.

38 Ibidem, s. 145.

39 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 94.

40 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 152.

41 Ibidem, s. 193.

Dla prowincji zagrabionych jeszcze w pierwszym rozbiórce, zaborca austriacki bije specjalne monety trojakiemu rodzaju, według starej polskiej stopy menniczej. Drugi z zaborców – Prusak, czyni podobnie i wybija monetę trojakiemu rodzaju, także bitą na stopę polską. Natomiast w zaborze rosyjskim od razu zlikwidowano monetę polską, którą zastąpiono monetą rosyjską, po wycofaniu z obiegu monety stanisławowskiej, po kursie: 2 grosze polskie za jedną kopiejkę. I choć w zaborze tym próbowano przywrócić polską monetę, wykorzystując wpływy i działalność Napoleona na ziemiach polskich, a także podejmując podobne działania w Królestwie Polskim po Kongresie wiedeńskim w roku 1815, to mimo wszystko czynione starania nie przyniosły jednak oczekiwanych efektów⁴². Okres rozbiorowy stanowi więc dla polskiej monety regres rozwojowy i historyczny⁴³.

Schyłek roku 1918 przyniósł Polsce po okresie niewoli, upragnioną niepodległość. Pierwsze dwa lata samodzielnego bytu państwowego (1919-1920) nie były jednak czasem pokoju. Trwała wojna polsko-bolszewicka, więc plany powstania rodzimego mennictwa musiały zostać odłożone na później. W tym okresie w obiegu znajdował się jedynie pieniądz papierowy - marki polskie. Dopiero na wiosnę 1921 r., przystąpiono w Polsce do budowania pierwszych zrębów gospodarki menniczej, planując bicie monety metalowej we własnej, krajowej mennicy. Przygotowano też pierwsze wzory monet⁴⁴. W okresie Dwudziestolecia Międzywojennego obowiązywały w Polsce dwa systemy walutowe: w latach 1918-1924 marka polska, a od 1924 aż do

42 Ibidem, s. 211.

43 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 125: Ziemie polskie zostały włączone do organizmów państwowych i systemów pieniężnych państw zaborczych. W zaborze rosyjskim obowiązywał system rublowy. Srebrny rubel o zawartości około 18 gramów srebra dzielił się na 100 kopiejek. W obiegu były też złote półimperiały o wartości 5 rubli. Ponadto wprowadzono w coraz większym zakresie papierowe asygnaty, których kurs spadał w relacji do srebrnych rubli. W wycenie przyjmowano, że 1 rubel ma wartość 6,5 złotego polskiego.

W zaborze pruskim wiodącą monetą był srebrny talar o zawartości 16,7 grama srebra. Monetą złotą był Friedrichsdor równy 5 talarom. Zbieżność systemu polskiego z pruskim ułatwiała wycenę. Talar miał więc wartość 6 złotych polskich, a grosz pruski był odpowiednikiem 2 groszy polskich. Dla ziem polskich Prusy emitowały w latach 1796-1797 miedziane trojaki, grosze, półgrosze i szelągi.

W zaborze austriackim srebrny gulden o zawartości około 11,7 grama srebra równał się 60 krajcarom. Złoty dukat miał wartość 4 guldenów. System ten wynikał z podobnych zasad jak monety z czasów stanisławowskich. Gulden stanowił więc 4,5 złotego polskiego. Odpowiednikiem 4 złotych polskich były papierowe bankocetle, które emitował Wiedeński Bank Miejski. Austriacy dla zajętych ziem polskich wybili w 1774 roku miedziane szelągi, w latach 1775-1777 monety po 15 i 30 krajcarów równe odpowiednio 1 i 2 złp, a w 1794 roku miedziane grosze i trzygroszówki.

44 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 234-235.

wybuchu II wojny światowej w 1939 r. waluta złotowa. W okresie markowym na ziemiach polskich znajdowały się jeszcze w obiegu banknoty państw zaborczych⁴⁵.

Ustawa z dnia 11 stycznia 1924 r. o *naprawie skarbu państwa i reformie walutowej* zapowiadała ustalenie i wprowadzenie nowego systemu pieniężnego, opartego na monometalizmie złotym. Polską jednostką monetarną stał się „złoty”, podzielony na 100 groszy. Zgodnie z Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 17 kwietnia 1924, w przedmiocie systemu monetarnego ustalono, że złoty zawierać ma 9/31 grama czystego złota, przy czym mają być wybijane monety:

- ze złotego kruszcu o nominale: 100, 50, 20 i 10 złotych;
- srebrne: po 5, 2 i 1 złoty;
- niklowe: po 50, 20 i 10 groszy oraz brązowe: po 5, 2 i 1 groszy⁴⁶.

Władysław Grabski (dwukrotny premier, minister skarbu II RP oraz autor reformy walutowej) z niezwykłą stanowczością podkreślał w publikacji zatytułowanej „Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej (1924-1925)”, jak niezwykle istotne dla państwa jest posiadanie silnej, niezależnej waluty: *Podstawą zdrowego rozwoju życia gospodarczego oraz siły finansowej państwa jest zdrowa i silna waluta. W celu jej stworzenia i zachowania musi całe społeczeństwo ponosić znaczne ofiary. Stanowią one niezbędny kapitał naszej młodej państwowości, kapitał, który musi zastąpić u nas to, co zostało nagromadzone w poprzednich wiekach przez inne państwa współczesne. Waluta raz zaprowadzona nie może być następnie dopasowywana do chwilowego stanu osłabienia naszego życia gospodarczego; nie może być dewaluowana, by zyskać pozory nowej siły, tylko musi być utrzymana na poziomie odpowiadającym istotnym siłom, przy maksymalnym ich napięciu, z tendencją do tego, by powrócić z czasem może i odległym, ale doścignym do swej właściwej pełnowartościowej normy*⁴⁷.

Czas stabilizacji i rozwoju nie trwał jednak długo. W 1939 roku wybuchła kolejna – II Wojna Światowa. Okres hitlerowskiej niewoli przyniósł nam serię monet okupacyjnych. Srebrne monety okresu międzywojennego, ukryte przez ludność, zniknęły z obiegu już jesienią 1939 roku. Niedługo potem okupant wycofał kursującą wciąż monetę zdawkową niklową i zastąpił ją nową:

45 J. A. Szwagrzyk, *op. cit.*, s. 287.

46 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 236.

47 W. Grabski, *Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej (1924-1925)*, www.wolnelektury.pl/katalog/lektura/dwa-lata-u-podstaw-panstwowosci-naszej.html, (dostęp: 26.03.2019 r.).

- cynkową: jedno-, dziesięcio- i dwudziestogroszówką; wybitą jednak starymi, polskimi stemplami, z datą 1923 r., oraz

- żelazną pięćdziesięciogroszówką, z datą 1938 r.

Jedyną nowość menniczą stanowiły dziurkowane, cynkowe pięciogroszówki wybite według tego samego wzoru polskiego, ale z datą 1939 r.⁴⁸.

Bite były więc monety według starych matryc, zaś daty stemplowane na nich nie wskazywały na okres trwającej wojny, lecz na roczniki wcześniejsze.

Z kolei na terenach zajętych przez komunistyczną Rosję Sowiecką, bardzo szybko przejęto instytucje kredytowe i oszczędnościowe, ustalając wymianę pieniądza w relacji 1 rubel = 1 złoty, choć siła nabywcza polskiej waluty była wówczas czterokrotnie większa. Spowodowało to w krótkim czasie wykup towarów za ruble i rozwój czarnego rynku, określanego lokalnie jako handel „na pasku”. W końcu 1939 r. złoty przestał być praktycznie środkiem płatniczym⁴⁹.

W okręgu wileńskim, po zajęciu go przez Litwę, dokonano tam wymiany pieniędzy w relacji 1 lit = 2 zł do kwoty 50 litów. Włączenie Litwy do Rosji Sowieckiej w 1940 r. spowodowało kolejną wymianę w stosunku 1 lit = 0,9 rubla i ostateczną likwidację polskiej bankowości⁵⁰.

W okresie komunistycznej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, pierwsze monety pojawiły się dopiero w 1951 r. Były to monety zdawkowe:

- aluminiowe jedno- i dwugroszówki;
- pięciogroszówki z żółtego brązu;
- nikłowe dziesięcio-, dwudziesto- i pięćdziesięciogroszówki, oraz
- monety jednozłotowe.

Wszystkie te monety opatrzone zostały datą 1949 r. Wkrótce jednak weszło zarządzenie ówczesnego Ministra Finansów, które wprowadziło zmiany w wyglądzie środków płatniczych. W 1956 roku wszystkie monety były już wybijane z jednolitego stopu aluminiowego, zwanego alupolonem, a poprzednie - brązowe i nikłowe - ściągnięte zostały z obiegu. Matryca szablonowa i data rocznika (1949 r.) pozostały bez zmian. Następne monety zaczęto bić z rocznikiem 1957⁵¹. Do roku 1956 stempel awersu monety zawierał inskrypcję „Rzeczpospolita Polska”, natomiast już od 1957 r. bito

48 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 246.

49 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 157.

50 Ibidem.

51 T. Kałkowski, *op. cit.*, s. 248.

monety z inskrypcją „Polska Rzeczpospolita Ludowa”⁵². Wraz z upływem czasu, mennictwo okresu PRLu ulegało ciągłemu rozwojowi. Już nie tylko bite były monety, ale do obiegu weszła także seria różnych banknotów. Postępująca z czasem inflacja, doprowadziła u schyłku rządów władzy komunistycznej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, do wypuszczenia banknotu o nominale 200 000 zł.

Współczesne monety obiegowe III Rzeczypospolitej Polskiej, emitowane są przez Narodowy Bank Polski począwszy od 1 stycznia 1990 r. Na awersie każdej monety znajduje się nazwa naszego państwa: „Rzeczpospolita Polska” oraz herb z wizerunkiem orła białego w koronie. Na banknotach również odnajdziemy symbolikę przynależności państwowej.

Dnia 1 stycznia 1995 r. na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r., przeprowadzona została operacja denominacji złotego. Nowy polski 1 złoty (PLN) równał się 10 000 starych złotych PRL z okresu przeddenominacji. Nastąpiła wówczas kontrolowana wymiana pieniądza, która tym samym doprowadziła do wycofania starego złotego jako prawnego środka płatniczego.

Na przestrzeni dziejów, polski pieniądz ulegał licznym przemianom, by w końcu osiągnąć swój współczesny wizerunek. Nasi przodkowie posiadali: dukaty i denary, talary i półtalary, szelągi i trojaki, grosze i szóstaki koronne, podskarbiówki i liczmany Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a to jedynie przykłady kształtującej się przez wieki dzisiejszej złotówki.

Rys historyczny polskiej monety jest naprawdę imponujący i z pewnością stanowi ważny element rodzimych badań archeologicznych, wnosząc tym samym swój wkład w rozwój nauki o historii Polski i mennictwa narodowego.

52 J. A. Szwagrzyk, *op. cit.*, s. 299.

1.3. Współczesny polski pieniądz obiegowy

W XXI wieku weszliśmy w nową erę – pieniądza cyfrowego. Współczesny pieniądz nie jest tym samym środkiem płatniczym, co przed wiekami. Dzisiejszy świat coraz rzadziej operuje dobrze nam znaną tzw. „gotówką”, choć jej popularność i tendencja użytkowania wciąż się utrzymuje. W XXI wieku nastął okres: operacji bezgotówkowych, transakcji elektronicznych, posługiwania się systemowymi rozwiązaniami elektronicznej obsługi kont oraz zakodowanymi w nich środkami płatniczymi, którymi operujemy już nie fizycznie, lecz pośrednio – przy użyciu kart bankowych, a nawet – co staje się coraz bardziej popularne – za pomocą telefonów i aplikacji bankowych płatności zbliżeniowych. Ten nowatorski sposób kultury bankowej zrodził nowy trend, który szybko przyjął się w powszechnym stosowaniu i przekonał użytkowników do jego zaakceptowania. Tradycyjne karty płatnicze powoli odchodzą do lamusa, zastępowane przez nowoczesne aplikacje mobilne (komórkowe) z obsługą płatności zbliżeniowych. Współczesny postęp technologiczny doprowadził dziś już do takiego etapu, w którym telefon nie spełnia jedynie swej funkcji zasadniczej, jaką jest wykonywanie połączeń telefonicznych, ale powoli staje się przenośnym, „inteligentnym” komputerem – nieodzownym towarzyszem codziennego życia wielu ludzi na świecie. Nie możemy jednak zapominać, że pieniądz gotówkowy (materialny) wciąż istnieje. Mimo próby sukcesywnego wypierania gotówki przez operacje bezgotówkowe - chętnie promowane przez banki, pieniądz realny pozostaje nadal w obrocie.

Według danych NBP (Narodowego Banku Polskiego) z 2016 roku, w powszechnym obiegu w Polsce znajdowało się wówczas ponad 1,77 mld sztuk banknotów. Wartość obiegu gotówkowego w Polsce wyniosła łącznie ponad 170 mld zł⁵³. Z kolei w grudniu 2017 r. odnotowano tendencję wzrostową - w obiegu było już ok. 2 mld sztuk banknotów o wartości 194 mld zł. Jak informuje NBP, banknoty w Polsce zużywają się średnio po 352 dniach zanim z powrotem trafią do Narodowego Banku Polskiego⁵⁴.

53 Polskie Radio, <https://www.polskieradio.pl/42/273/Artykul/1628149,Nowy-banknot-500-zl-Wejdz-do-obiegu-od-lutego-2017-r/>, (dostęp: 19.11.2018 r.).

54 Silesion, <https://silesion.pl/ile-banknotow-jest-w-obiegu-wiecie-20-01-2018>, (dostęp: 28.03.2019 r.).

Obrót gotówkowy i bezgotówkowy są uzupełniającymi się elementami systemu płatniczego. Mówiąc o obrocie bezgotówkowym, chodzi przede wszystkim o rozliczenia pieniężne, w których na każdym etapie cyklu rozliczeniowego dokonywany jest transfer środków pieniężnych w obie strony, z i na rachunki bankowe lub konta własne banków. W Polsce obrót bezgotówkowy pojawił się wraz z pierwszymi zlokalizowanymi na terenach kraju bankami w pierwszej połowie XIX wieku. Wówczas banki zaczęły pełnić jedną z najważniejszych funkcji – przyjmowania depozytów pieniężnych. Banki na swoich rachunkach, przechowywały środki pieniężne w postaci bezgotówkowej. Rozwój obrotu bezgotówkowego nastąpił, gdy powstały pierwsze formy rozliczeń bezgotówkowych – przelewy. W momencie transakcji: kupna lub sprzedaży, są dokonywane rozliczenia pieniężne, które mogą mieć formę gotówkową lub bezgotówkową. Wraz z upływem lat, pieniądź bezgotówkowy zyskuje na popularności. Na rynku pojawia się coraz więcej możliwości i innowacji w płatnościach bez użycia gotówki⁵⁵.

Pieniądź cyfrowy jest po prostu zapisem matematycznym ciągu liczbowego, czyli pewną formą zakodowania naszego kapitału finansowego na koncie. Bez wątplenia główną zaletą obrotu bezgotówkowego jest jego szybkość, skuteczność i ceniona przez współczesne społeczeństwo – wygoda. Warto także zauważyć, że na obecnym etapie rozwoju gospodarki światowej, biorąc pod uwagę także rynek giełdowy, pieniądź cyfrowy (elektroniczny) stanowi integralny element dokonywania transakcji handlowych. Najpopularniejszą formą obrotu bezgotówkowego są obecnie karty płatnicze – potocznie zwane kartami bankowymi.

Pierwszymi kartami, które pojawiły się w Polsce, pod koniec lat 60. XX wieku były karty organizacji *Diners Club*. Karty płatnicze jednak, nie były jeszcze wtedy wydawane w Polsce, a posługiwali się nimi wyłącznie cudzoziemcy przebywający czasowo na terenie naszego kraju. Dynamiczny rozwój rynku kart płatniczych nastąpił znacząco dopiero w latach 90. ubiegłego wieku. W Polsce oficjalnie pierwsze karty wydał *Polcard* w 1993 roku. Dotychczas w Polsce wydano już ponad 35 mln kart płatniczych. W pierwszym kwartale 2016 roku, przy ich użyciu wykonano około 709 mln transakcji bezgotówkowych. Jak można zauważyć, karty płatnicze stały się powszechnie akceptowane. Karty płatnicze umożliwiają regulowanie bezgotówkowych

⁵⁵ NBP Portal Edukacji Ekonomicznej,
https://www.nbportal.pl/_data/bezgotowkowe_formy_platnosci/index.html, (dostęp: 19.11.2018).

płatności za towary i usługi oraz dokonywanie transakcji w bankomacie, wpłatomacie, a także na odległość bez potrzeby wychodzenia z domu, tj. np. przez Internet lub telefon. Płatność kartą może być jeszcze szybsza dzięki płatności zbliżeniowej - nie trzeba już wkładać karty do terminalu, wystarczy ją zbliżyć, a operacje powyżej 50 złotych należy potwierdzić kodem PIN. Jest to niezwykle wygodne i nie wymaga od użytkownika karty posiadania przy sobie wystarczającej ilości gotówki, a w tym przypadku nawet pamiętania kodu PIN zabezpieczającego kartę. Współcześnie mamy kilka rodzajów kart płatniczych. W zależności od sposobu rozliczania transakcji, karty płatnicze dzielimy na: debetowe, kredytowe, obciążeniowe (z odroczonym terminem płatności, które pozwalają na korzystanie z przyznanego miesięcznego limitu kredytowego, ustalonego wcześniej z bankiem), a także przedpłacone (których użycie wymaga wcześniejszego zasilenia środkami pieniężnymi. Tego rodzaju karty płatnicze są często wydawane od ręki, a ich użytkownicy końcowi nie muszą posiadać rachunku osobistego w banku wydającym karty)⁵⁶.

Banki tworzą także własne aplikacje, a także systemy operacyjne, ułatwiające bezgotówkowy obrót pieniężny, m.in. *IKO* PKO Banku Polskiego, *PeoPay* Banku Pekao S.A., technologia *HCE (Host Card Emulation)*, czy płatności *Blik* opracowane przez spółkę Polski Standard Płatności i Krajową Izbę Rozliczeniową.

„Wraz z rozwojem technologii, na rynku pojawią się coraz to nowsze i innowacyjne usługi oraz rozwiązania zintegrowane z urządzeniami mobilnymi, m.in. płatności mobilne. Zgodnie z definicją podawaną przez Europejski Bank Centralny, płatności mobilne (m-płatności lub e-płatności), to płatności, przy których urządzenie przenośne jest używane przynajmniej do zainicjowania polecenia płatności, a potencjalnie także do przekazywania środków płatniczych”⁵⁷.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na współczesne trendy, które jasno wskazują kierunek ewolucji pieniądza, a konkretnie jego dematerializacji. Przeciwnicy natomiast są zdania, że jest to zbyt opresyjna forma kontroli, która całkowicie ogranicza ich prywatność. Zwolennicy całkowitego usunięcia fizycznej postaci pieniądza wskazują na wiele pozytywnych aspektów takiej zmiany. Najistotniejszym argumentem jest pełna kontrola aparatu władzy nad przepływem środków pieniężnych, co zdecydowanie ma ułatwić walkę z korupcją. Na taki krok

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem.

zdecydowały się Indie, które 3 lata temu rozpoczęły proces wycofywania z obiegu części banknotów o nominale 500 i 1000 rupii. Początkowo rząd przekonywał, że pozbywając się najbardziej popularnych banknotów, rozprawi się tym samym z procederem „czarnego rynku”, „światem przestępczym” i „terrorystami”. Premier Indii Narendra Modi przyznał, że celem wycofywania banknotów nie jest tylko walka z korupcją, ale przede wszystkim dążenie do bezgotówkowej gospodarki. Wyraził też nadzieję, że już wkrótce wielu ludzi będzie dokonywać transakcji za pośrednictwem kart elektronicznych. Jednakże okazuje się, że aż 90% transakcji w Indiach jest dokonywanych wyłącznie przy użyciu gotówki. Problemu nie widzi jednak indyjski minister obrony Manohar Parrikar, który stwierdził, że decyzję premiera „obywatele popierają z całego serca”. Nie inaczej jest w Szwecji, w której operacje bezgotówkowe dominują, a ludziom zaczęto wszczepiać podskórne czipy. Co ciekawe, w Szwecji nawet bezdomni mają karty płatnicze. W tym samym państwie, w 2015 roku, firma Epicenter, (znana jako „House of Innovation”), jako pierwsza wszczepiła swoim pracownikom chipy RFID. Na początku 2017 roku również belgijska spółka Newfusion zaczepowała swoich pracowników. Pracownikom-ochotnikom wszczepiono pod skórę, między kciukiem a palcem wskazującym, chipy RFID wielkości ziarnka ryżu. Jeden chip kosztował spółkę niecałe 100 euro. Takich przykładów jest coraz więcej, lecz w przypadkach wymienionych powyżej chipowanie odbywało się zawsze za zgodą ochotników. Mikrochipy są już pod skórą wielu Europejczyków. W Szwecji ma je około 2 tys. osób. Są też stosowane w Belgii i Holandii. Jedną z bardziej skutecznych akcji przeprowadzono w Australii, gdzie przekonano ludność, że biochipy znacznie poprawią jakość ich życia. Należy mieć jednak na uwadze, że nowoczesna technologia może przysporzyć również wiele problemów i stać się niebezpieczeństwem dla jej użytkowników, chociażby w kwestii nieograniczonego gromadzenia informacji przez państwo w zakresie prowadzonych transakcji i płatności elektronicznych.

W USA niektórzy użytkownicy kart bankowych zauważyli, że ich transakcje są monitorowane - otrzymywali powiadomienia, jakoby usiłowano dokonać oszustwa, gdy próbowali zrealizować transakcję „niezgodną z normalnymi wzorcami zakupów” właściwymi dla nich. Scott Shay, prezes Signature Bank, przestrzegając w 2013 r. w stacji CNBC, że nadejdą takie czasy, iż wskutek daleko posuniętej inwigilacji władz osoba z nadwagą, która będzie chciała kupić słodki napój i zapłacić za niego kartą debetową

czy kredytową, nie będzie mogła tego uczynić. Jej transakcja po prostu zostanie odrzucona⁵⁸. Często podnoszonym argumentem przez entuzjastów bezgotówkowego obrotu pieniężnego jest zmniejszenie ponoszenia kosztów związanych z funkcjonowaniem fizycznego pieniądza, a także wygoda związana z elektronicznym rozliczaniem przeprowadzanych transakcji⁵⁹. Taka forma transakcji jest niewątpliwie bardzo praktyczna. Pozostaje jednak pytanie: czy jest równie bezpieczna?

Banki zapewniają dziś swoich klientów o stosowanych przez nie nowoczesnych metodach, chroniących pieniądze klientów przed kradzieżą, czy nieautoryzowanym wykorzystaniem karty płatniczej. Prezentowane środki ochrony są jednak tylko ogólnikowym zarysem mechanizmu ich funkcjonowania, gdyż ze względów bezpieczeństwa banki nie zdradzają wszystkich szczegółów dotyczących używanych przez siebie zabezpieczeń. Jednak dzięki zastosowaniu reklamy i skutecznego marketingu potrafią przekonać i nakłonić potencjalnych klientów nie tylko do deponowania u nich oszczędności, ale i do obrotów bezgotówkowych. Przeciętny klient na ogół nie wnika w niuanse takich rozliczeń, zadowolając się ich szybkością i efektywnością.

Obecnie pojawiają się także ataki cyberterrorystów na różne instytucje, czy organy władzy państwowej. Coraz częściej problem ten dotyczy także ataku na serwery bankowe. Hakerów ogranicza jedynie poziom wiedzy i technologia. Wprawdzie są tworzone kopie zapasowe zapisów bankowych, mające uchronić system bankowy od takich sytuacji, ale trudno jest przewidzieć, jak zadziała on w praktyce. Owszem, bezpieczeństwo środków na rachunkach bankowych, gwarantowane jest przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny do wysokości 100 tysięcy Euro oszczędności na osobę w przypadku upadłości banku. Jednak w przypadku kryzysu państwa, bądź konfliktu zbrojnego, może dojść do przejęcia bądź likwidacji banków lub ich niewypłacalności. Klienci mogą wówczas bezpowrotnie utracić zgromadzone na kontach oszczędności.

Przy obrocie bezgotówkowym państwo zyskuje realne narzędzia do pełnej kontroli oficjalnych wpływów finansowych swoich obywateli, a to może rodzić różne nieprawidłowości i pokusy ingerowania władzy w stan prywatnych kont bankowych.

58 Polonia Christiana, <https://www.pch24.pl/indyjski-eksperyment-z-gospodarka-bezgotowkowa-pograza-klase-srednia-polske-tez-to-czeka,47731,i.html>, (dostęp: 28.03.2019 r.).

59 Encyklopedia Zarządzania, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Pieni%C4%85dz/>, (dostęp: 20.11.2018 r.).

Rodzi się wtedy niebezpieczeństwo korupcji finansowej i rozwój szarej strefy pieniądza.

Mimo próby sukcesywnego wypierania gotówki przez operacje bezgotówkowe, promowane chętnie przez banki, pieniądz realny wciąż jest w obrocie, co stanowi pewną gwarancję wolności społecznej. Gotówki bowiem, w odróżnieniu od pieniędzy wirtualnych, nie da się w pełni kontrolować w obiegu bezpośrednim, dzięki czemu społeczeństwo jest wolne od przesadnej kontroli skarbowej i zbytnej inwigilacji organów państwa oraz zagładania władzy do kieszeni swoich obywateli.

Państwo, chcąc zagwarantować wolność obywatelom, powinno mimo wszystko wspierać utrzymanie, funkcjonowanie i produkcję pieniądza materialnego.

Sam zaś obieg bezgotówkowy, powinien być jedynie narzędziem dodatkowego wsparcia - swoistym ułatwieniem w podejmowaniu operacji transakcyjnych.

Klienci banków powinni przede wszystkim sami zabiegać o bezpieczeństwo swoich finansów i z większą ostrożnością podchodzić do proponowanych i sprzedawanych im produktów bankowych. Posiadanie gotówki daje człowiekowi poczucie niezależności i wolności. Zapewnia też lepszą kontrolę prywatnych finansów, niż w przypadku elektronicznych zapisów na kontach bankowych. Dlatego też obywatele powinni zabiegać o pełną ochronę swoich dóbr w tym zakresie. To z kolei zapewni im występowanie w roli partnera podczas ewentualnych negocjacji, podmiotowe traktowanie i zachowanie szeroko pojętej godności.

Zwracał na to uwagę Papież Benedykt XVI w Encyklice *Caritas in veritate*, przypominając, że trzeba bowiem nie tylko zabiegać o to, aby powstawały sektory lub działy „etyczne” ekonomii lub finansów, lecz, aby cała gospodarka i finanse były etyczne. Wyjaśniał, że nie chodzi o jakąkolwiek etykę, ale „etykę przyjazną osobie”. Bowiem to właśnie dobro człowieka i jego integralny rozwój stanowiąc powinny najważniejsze kryterium rozwoju gospodarczego⁶⁰.

60 D. Żuchowska, *Wprowadzenie*, [w:] *Katolicy i ekonomia: szanse i zagrożenia*, (red.) D. Żuchowska, Toruń 2012, s. 7.

Rozdział II. Numizmatyka - walor naukowy i inwestycyjny

Pojawienie się pieniądza stało się przyczynkiem do narodzin numizmatyki, dziedziny podejmującej refleksję o jego roli w wielu różnych aspektach życia codziennego. I choć monety, w zależności od miejsca, okresu i sposobu bicia, miały różną formę, to łączyła je jedna, wspólna cecha – wartość. Ta wartość, w różnych okresach, kształtowała się w odmienny sposób: od kruszca, przez wartość mającą pokrycie w rezerwie złota, aż po współczesną – umowną wartość pieniądza.

Na przestrzeni wieków, to ona decydowała o kształtowaniu polityki gospodarczej i finansowej, rozwoju sektora bankowo-ekonomicznego, a zwłaszcza o funkcjonowaniu samej mennicy. Miało to również swój wymiar w kulturze i życiu społecznym ludności. Czas pokazał, że pieniądz jest nie tylko umownym towarem zamiennym, stosowanym w handlu, ale również ma niedoceniony walor archeologiczno-historyczny, wykorzystywany w badaniach nad przeszłością zróżnicowanych kultur i światowych cywilizacji.

Numizmatyka zajmuje więc ważne miejsce w odtwarzaniu historycznego wymiaru życia społeczno-ekonomicznego danej populacji poprzez pomoc archeologom i historykom w ich badaniach. Pieniądz potrafi bardzo wiele „powiedzieć” zarówno o pojedynczym człowieku, jak i o kulturze oraz historii kraju, w którym funkcjonował w obiegu. Numizmatyka pomaga zatem w odkrywaniu tajemnicy pieniądza (głównie monet), w drodze poznawania ich niezwykłych okoliczności historiograficznych. Efektem jej dociekań jest wzbogacenie badań naukowych, ale także zrodzenie pasji do samego kolekcjonerstwa oraz podjęcia studiów nad ową, dotąd niedocenioną, dziedziną sektora ekonomiczno-prawnego.

2.1. Geneza naukowa numizmatyki

Numizmatyka to niezwykle dziedzina nauki, która przeplata się i uzupełnia z wieloma sferami życia codziennego i dyscyplin naukowych, stanowiąc interesujące uzupełnienie badań i wiedzy o świecie, zwłaszcza w zakresie archeologii.

Numizmatyka, w toku swojego rozwoju, stała się dziedziną coraz bardziej docenianą, chętniej zgłębianą i analizowaną przez różne ośrodki akademickie, naukowe i badawcze. Już nie tylko pasjonaci, ale także coraz więcej badaczy, rozpoczyna swoją przygodę z numizmatyką, odkrywając przy tym wiele interesujących aspektów, oddziałujących na różne obszary nauki.

Numizmatyka okazała się zatem narzędziem uzupełniającym wiedzę i to w szerokim zakresie. Jej zasługi dostrzec można szczególnie na gruncie badań archeologicznych i historycznych, ale także w dziedzinie polityki, gospodarki czy kultury, zwracając uwagę również na walor artystyczny zasobów monetarnych.

W *Leksykonie Numizmatycznym*, odnaleźć możemy prostą, aczkolwiek niezwykle głęboką i trafną definicję numizmatyki, która uwzględnia wszystkie wyżej przytoczone aspekty naukowe jej cechy badawczej: „Numizmatyka to nauka pomocnicza historii, badająca monety i niemonetarne środki płatnicze jako źródła historyczne w aspektach politycznych, kulturowym, gospodarczym, artystycznym i technicznym”⁶¹.

Sama zaś nazwa numizmatyki wywodzi się od słowa *moneta*. Greckie słowo „nomisma” oznacza bowiem właśnie *monetę* lub *pieniądz*, jak również *złotą jednostkę monetarną*. „Nomisma” pochodzi od słowa „nomos”, to znaczy: *prawo* lub *zwyczaj*. To właśnie dzięki łacinie stworzona została nazwa: „numizmatyka”⁶².

W ten sposób wskazując na genezę monety jako znaku określonego przez prawo i zwyczaj. Numizmatyka, stanowi więc integralną część nauki pomocniczej w badaniach nad historią i kulturą, nad cywilizacją i życiem społecznym ludności. Samo określenie *numizmatyka* rodzi wiele pytań i wątpliwości. Utożsamiana jest ona najczęściej jedynie z zainteresowaniem monetami, bądź kolekcjonerstwem, co jest po części słuszne. Tylko nieliczni jednak wiedzą, że numizmatyka to znacznie więcej niż

61 A. Mikołajczyk, *Leksykon Numizmatyczny*, Warszawa-Lódź 1994, s. 211.

62 S. Suchodolski, *Numizmatyka średniowieczna, Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012, s. 19.

jedynie pasja wąskiego grona ludzi, kolekcjonerstwo, czy studia naukowe. Numizmatyka funkcjonuje nie tylko w świecie wysublimowanych kolekcjonerów, ale także w kontekście nauki. Jej pomocniczość w nauce wynika z tego, że badanie monet pochodzących z odległych epok pozwala historykom uzupełniać i doskonalić wiedzę na temat przeszłości. Monety to bowiem jedne z tych źródeł historycznych, które potrafią przetrwać wieki, a nawet tysiąclecia i przez to, z punktu widzenia naukowców i świata kultury, są niezwykle cennymi pozostałościami po dawnych wiekach. Na podstawie wyglądu monet, tego, jakie wizerunki i symbole się na nich znajdują, można wywnioskować wiele na temat wydarzeń historycznych, kulturalnych, specyfice obyczajowości. Analiza chronologiczna monet pozwala nawet na odtwarzanie kolei losu państw i imperiów. Oczywiście zabytkowe i niepowtarzalne okazy pozostają poza zasięgiem kolekcjonerów, można podziwiać je w muzeach i na okolicznościowych wystawach. Warto wspomnieć, że numizmatyka traktowana naukowo, zajmuje się nie tylko monetami, ale także wszystkimi środkami płatniczymi, jakie pozostawały w użyciu w przeszłości, a więc także banknoty czy bony⁶³. Liczni numizmatycy i naukowcy dostrzegają w niej źródło wiedzy i zachowanej, namacalnej pamięci historycznej, odnoszącej się do przeszłości świata, w którym aktualnie żyjemy, rozwijamy się i tworzymy. Dla wielu jednak numizmatyka stanowi wyłącznie głównie działalność kolekcjonerską, rzadziej inwestycyjną. Z badań przeprowadzonych metodą CAWI (Computer-Assisted Web Interview – ankieta w formie elektronicznej), opublikowanych przez prywatną spółkę pod nazwą *Skarbnica Narodowa* wynika, że kolekcjonerzy najczęściej gromadzą numizmaty hobbistycznie (61%), a prawie połowa (49%) kolekcjonuje z myślą o przyszłych pokoleniach. Interesujące jest również to, że posiadacze bardzo cennych kolekcji numizmatycznych, których wartość wynosi ponad 20 000 zł, częściej niż właściciele kolekcji o mniejszej wartości, zbierają monety i medale w celach inwestycyjnych (26%). Z badań wyłania nam się ciekawy obraz współczesnego numizmatyka i celów, które stawia na swojej drodze. Współcześnie numizmatyka stanowi zainteresowanie szczególnie popularne w gronie osób w dojrzałym wieku. Typowy kolekcjoner, którego sylwetkę prezentuje raport z badania pt. „Kolekcjonera portret własny”, to osoba po 55. roku życia. W swoim zbiorze ma przeszło 50 okazów, których wartość szacuje na około 5 000 zł. Im większą

63 Portal Kolekcjonerski, <http://kolekcjonerstwo.eu/czym-jest-numizmatyka/>, (dostęp: 28.03.2019 r.).

ilość monet i medali posiada, tym częściej decyduje się na zakup nowych egzemplarzy, przeznaczając na ten cel coraz większe sumy. Blisko połowa ankietowanych kolekcjonerów (48%) poświęca się swojemu hobby od ponad dekady, a 37% robi to od ponad 15 lat. To pasja, która z biegiem lat coraz bardziej „wciąga”⁶⁴.

Numizmatyka bowiem to pamięć nie tylko o człowieku, ale także o całej kulturze - o tym, co zdołał on wytworzyć przez pokolenia. To „źródło” ogromnej wiedzy i jeszcze większych tajemnic. Stanowi ona poważną dziedzinę badawczą i powinna być upowszechniana na wielu uczelniach i uniwersytetach, w trosce o rozwój różnych gałęzi nauki oraz poszerzenie i uporządkowanie wiedzy o wielopokoleniowej historii świata.

2.2. Numizmatyczna praktyka – od nauki po kolekcjonerstwo inwestycyjne

Kolekcjonerstwo monet znane jest od bardzo dawna, praktycznie od kiedy pojawiły się one w obiegu jako środek płatniczy, czyli od czasów rzymskich.

Pierwsze monety odlewano w metalach typu: brąz, miedź, czy żelazo. W Chinach tradycja ta przetrwała aż do XIX wieku. Monety ze srebra i złota bili z powodzeniem już starożytni Grecy w IV-V wieku przed Chrystusem. To właśnie użycie szlachetnych kruszców sprawiło, że pieniądze zaczęto postrzegać także jako lokatę kapitału. Jednakże przed epoką industrialną i wprowadzeniem przemysłowych technik produkcji – eliminujących pracochłonne i niedokładne rycie – bilon znacznie odbiegał jakościowo od tego, który znamy dzisiaj. Dopiero w latach 20. XIX wieku wynaleziono techniki, pozwalające na seryjną produkcję praktycznie identycznych monet. Również krajowa waluta stanowiła w Europie swoisty, psychologiczny gwarant ciągłości danego państwa. Inaczej niż w świecie – np. w XIX-wiecznej Ameryce Południowej - gdzie powodem bicia monet były przede wszystkim sytuacje kryzysowe.

Polscy użytkownicy podchodzili do monet (innych niż złote lub srebrne) oraz do banknotów - z nieufnością. Przez stulecia przyzwyczajono się do tego, że nominał figurujący na bilonie, którym się posługiwano, odpowiadał wartości użytego srebra lub złota. Wahający się w czasach międzywojennych parytet złotego do jego monetarnego odpowiednika miał duże znaczenie psychologiczne dla Polaków w czasach szalejącej

64 Skarbnica Narodowa, <https://www.skarbnicanarodowa.pl/biuletyn/116-kim-jest-wspolczesny-kolekcjoner>, (dostęp: 28.03.2019 r.).

inflacji. Dzisiaj, ranga obiegowych monet zmalała. Niemniej, przywiązanie do lokaty kapitału w pieniądzech, jest na równi z zapałem kolekcjonerskim, powodem popularności numizmatyki⁶⁵.

Na temat numizmatyki i historii monet, wiele dowiedzieć się można z prasy specjalistycznej, wydawanej przez pasjonatów tej dziedziny naukowej. Należą do niej takie tytuły, jak: „*Przegląd Numizmatyczny*” (kwartalnik Stowarzyszenia Numizmatyków Profesjonalnych, wydawany od 1993 roku), czy „*Wiadomości Numizmatyczne*” (półrocznik Komisji Numizmatycznej Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk - PAN). Niewiele jest niestety publikacji naukowych (artykułów czy książek), które regularnie byłyby wydawane i docierały skutecznie na ogólnopolski rynek wydawniczy. Wręcz przeciwnie, literatury specjalistycznej z tej dziedziny, trudno jest doszukiwać się w wielu bibliotekach polskich, jeszcze trudniej w księgarniach (nawet tych popularnych, o zasięgu krajowym). Chcąc nabyć pozycje traktujące o numizmatyce, najlepiej udać się na poszukiwania do antykwariatu lub próbować szukać w Internecie. Ograniczona dostępność fachowej literatury jest spowodowana być może tym, że dziedzina ta we współczesnym świecie traktowana jest jako niszowa, a wielu uważa ją nawet za całkowicie zbędną.

W Polsce pierwsza praca z zakresu numizmatyki została wydana w 1568 roku przez Stanisława Grzępskiego i dotyczyła miar oraz monet hebrajskich. Od tamtego czasu mimo, iż wydano nowsze publikacje numizmatyczne, np. Antoniego Ryszarda - „*Szkoła numizmatyczna*” z 1893 roku, to w dzisiejszych czasach wciąż jednak odczuwalny jest brak aktualnych pozycji naukowych o tej tematyce.

Mimo trudności w zdobywaniu fachowej wiedzy naukowej na temat numizmatyki, pasjonaci tej dziedziny nie zniechęcają się, a wręcz przeciwnie – przeciwności mobilizują ich do jeszcze głębszej analizy dostępnych materiałów i poszukiwań, na temat interesujących pojedynczych numizmatów czy całych kolekcji. Tu nauka przeplata się z pasją, a badania z poszukiwaniami. Każdy kolekcjoner, bez względu na wiek, rozmiar swojej kolekcji, czy posiadaną w tym zakresie wiedzę specjalistyczną, dąży jednak do samorozwoju i pogłębienia tematu, by umocnić własny dorobek i poszerzyć wielkość zgromadzonej kolekcji numizmatycznej.

65 Portal numizmatyczny Emonety.pl, <https://www.emonety.pl/page/37/historia-numizmatyki.html/>, (dostęp: 25.11.2018 r.).

Jest w tym wypadku o co zabiegać, gdyż numizmatyka jako kolekcjonowanie monet, to nie tylko pasja, ale także dobra, pewna i niezwykle dochodowa, choć długofalowa inwestycja (mowa tutaj nie tylko o latach, ale o wiekach) – stąd szerokie spojrzenie na kolekcje rodowe, zachowywane jako cenny element posiadanego majątku). To wszystko za sprawą rzadkości i często niezwyklej artystycznej formy bitej monety. O wartości materialnej - finansowej kolekcji decyduje wiele czynników. Wielkie znaczenie ma stan zachowania poszczególnych monet, a także ich liczebność. Najcenniejsze z nich, to zachowane pojedyncze egzemplarze, unikaty na skalę światową. Wartość rzadkich, cenionych, bardzo pożądaných i pilnie poszukiwanych numizmatów, które można nazwać potocznie „perełkami”, potrafi dochodzić nawet do kilkudziesięciu milionów złotych. Przykładem jest tu srebrno-miedziany dolar amerykański z 1794 roku, który wyceniono na sumę przekraczającą 10 mln dolarów, co stanowi niewątpliwie dobrą inwestycję finansową.

2.3. Numizmatyczne perełki – wybrany zbiór inwestycyjnych monet świata

Numizmatyka skrywa niezwykle cenne skarby, które może odkryć jedynie prawdziwy znawca tego tematu. Dla wielu nieorientowanych osób, poszczególne okazy praktycznie niewiele różnią się od siebie, poza wizerunkiem zewnętrznym. Jednakże na tej podstawie nie można właściwie ocenić danego egzemplarza, poza walorem jego artystycznej prezencji. Do bardziej szczegółowej analizy potrzeba niewątpliwie specjalistycznej wiedzy. Dzięki niej, łatwiej jest odróżnić prawdziwą monetę od fałszywki, jak również przeciętny egzemplarz od cennego, rzadkiego okazu.

Zarówno monety, jak też banknoty, potrafią zaskakiwać swoją unikatowością i to zarówno ze względu na sposób wykonania, wartość, jak również często niezwyklej walor artystyczno-estetyczny.

Warto zwrócić uwagę na wybrane okazy (zarówno z kraju, jak i z zagranicy), które wspaniale się prezentują i są chętnie pozyskiwane do kolekcji przez kolekcjonerów numizmatyki. Stanowią one bez wątpienia zaprzeczenie tezy, iż to co stare, jest niepotrzebne, niemodne i bezwartościowe. Wręcz przeciwnie – wiele okazów historycznego mennictwa stanowi dla współczesnych odkrywców niezwykle znalezisko.

Wystarczy przyrzeć się ich wartości rynkowej (kolekcyjnej), aby przekonać się, że nie są to zwykłe „krażki”, ale rzeczywiste perełki, w oparciu o które warto inwestować i budować kapitał (zarówno własny, jak i narodowy).

Fot. 1. Flowing Hair Liberty z 1794 r.

Amerykański dolar, którego wartość wynosi ponad 10 mln dolarów



Źródło: Bankier, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Najdrozsza-moneta-swiata-w-Polsce-3485780.html/>,
(dostęp: 27.11.2018 r.).

Fot. 2. 100-dukatówka Zygmunta III Wazy z 1621 roku

Najdroższa moneta polska - warta ok. 1,4 mln dolarów



Źródło: Internetowy Katalog Monet, <http://www.katalogmonet.pl/Kr%C3%B3tko-o-Najdro%C5%BCsze-monety-%C5%9Bwiata/>, (dostęp: 27.11.2018 r.).

Fot. 3. Krugerrand

Złota najpopularniejsza moneta bulionowa warta ok. 5 tys. złotych

Bitą od 1967 r. w mennicy południowoafrykańskiej, jako prawny środek płatniczy RPA



Źródło: Mennica Polska S.A., <https://www.mennica.com.pl/produkty-inwestycyjne/produkt-inwestycyjny/krugerrand-1-oz-zlota-moneta-bulionowa/>, (dostęp: 27.11.2018 r.).

W dzisiejszych czasach numizmatyka stanowi więc dla inwestorów alternatywną formę lokowania swojego kapitału. Dziedzina ta pozwala także na łączenie zainteresowania z nauką i nowymi odkryciami. Dzięki poszczególnym okazom, wiele możemy dowiedzieć się o danym państwie, mennicy i okresie bicia monety, jak również wykorzystywanych do tego surowcach. W monecie zapisane są dzieje pieniądza. Jest więc wartością nie tylko dla nauki, ale również dla wielu ośrodków muzealnych i kulturowych oraz prywatnych kolekcji i archiwów domowych. Pamiątki w formie monet krążących wewnątrz rodziny, często są zamrożonym kapitałem, którego wartość na przestrzeni lat może znacząco wzrosnąć i to niezależnie od stopy inflacji, sytuacji gospodarczej, ekonomicznej, prawnej czy państwowej danego kraju.

Rozdział III. Działalność kulturalno-historyczna Narodowego Banku Polskiego

Wraz z rozwojem pieniądza następował także rozwój instytucji menniczej i systemu jego funkcjonowania w obiegu. W średniowieczu dominującą formą pieniądza były monety srebrne i złote. Był to niewątpliwie pieniądz pełnowartościowy, gwarantujący stabilność cen i całego systemu finansowego, podlegający jednak procesowi dematerializacji. Z biegiem czasu, kiedy wprowadzono do obiegu również pieniądz papierowy odkryto, że pełnowartościowy pieniądz kruszcowy nie jest warunkiem koniecznym stabilności systemu finansowego, a obieg pieniężny może być prawidłowy także wówczas, gdy krąży pieniądz papierowy (niekruszcowy) symbolizujący jedynie wartość. Okazało się bowiem, że dla stabilności systemu pieniężnego istotna jest nie forma pieniądza, lecz przestrzeganie ekonomicznych granic jego emisji (właściwej polityki monetarnej)⁶⁶.

Następnie doszło do wprowadzenia systemu pieniądza bezgotówkowego, który opierał się na gromadzeniu oszczędności na rachunku osobistym w banku, a w późniejszym okresie także na opracowaniu pieniądza elektronicznego.

To wszystko wiązało się z nieustannym procesem dematerializacji pieniądza. Tak jak podejmowano kroki w kierunku racjonalizacji emisji poprzez przejście od pieniądza kruszcowego do banknotów, tak samo ogromnym postępem było zastąpienie banknotów pieniądzem bezgotówkowym⁶⁷.

Mimo wszystko, cały ten nurt postępu rozwojowego funkcjonowania pieniądza, musiał być odpowiednio kontrolowany przez jakiś organ, który czuwał by i nadzorował postępujący proces, prowadząc równocześnie nadzór nad obiegiem pieniądza, jego emisją, inflacją oraz wymianą – realnym obrotem.

Pierwotnie rola ta spoczywała na władcy, z czasem na mocy dekretów królewskich obowiązek ten przejęły wyznaczone ku temu osoby z otoczenia królewskiego dworu. Wraz z upływem czasu, kontrolą zaczęły zajmować się mennice, do których obowiązków należało bicie pieniądza. Powoli w tym zakresie następowało jednak zinstytucjonalizowanie, najpierw na skutek powstających masowo banków, aż doszło do stworzenia tzw. banku centralnego podległego państwu, na którym właśnie spoczęła

66 A. Kaźmierczak, *Kreacja pieniądza w systemie bankowym. Rozwój bankowości centralnej*, [w:] *Bankowość. Podręcznik akademicki*, (red.) W. L. Jaworski, Z. Zawadzka, Warszawa 2005, s. 95.

67 Ibidem, s. 96.

kwestia prowadzenia kompleksowego nadzoru nad pieniądzem obiegowym⁶⁸. Tak narodził się bank centralny Polski – Bank Polski Spółka Akcyjna, późniejszy - Narodowy Bank Polski.

3.1. Funkcjonowanie Narodowego Banku Polskiego - perspektywa historyczna

Bank Polski Spółka Akcyjna z siedzibą w Warszawie, powstał po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, a dokładnie 15 kwietnia 1924 roku. Funkcjonował w oparciu o Ustawę *o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej*, w formie spółki akcyjnej z całkowitym kapitałem 100 milionów złotych, który w późniejszym okresie został podniesiony do 150 mln złotych i podzielony na 1,5 mln akcji po 100 złotych każda⁶⁹. Bank ten emitując akcje, był więc bezpośrednio kontrolowany przez akcjonariuszy (obywateli polskich), a tym samym był także w dużej mierze niezależny od rządu i polityki, choć w rzeczywistości, mimo wszystko, realizował jego politykę pieniężną. Pierwszym prezesem Banku został Stanisław Karpiński. W okresie II wojny światowej, bank został przeniesiony najpierw do Paryża, a od 1 lipca 1940 r. aż do 1946 r. funkcjonował w Londynie. Po wojnie został znów przeniesiony do kraju. Jednak wkrótce, wskutek działań komunistów z Rządu Tymczasowego PKWN, budujących nowy twór zwany Polską Rzeczpospolitą Ludową (podległy bezpośrednio Związkowi Sowieckiemu i Józefowi Stalinowi), zakazano Bankowi Polskiemu prawa emisji. Polityczne kontrowersje między londyńskim polskim rządem emigracyjnym i komunistycznym lubelskim Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego (PKWN) będącym protektorem sowietów, przekreśliły możliwość praktycznego wykorzystania emisji biletów przygotowanych w okresie wojny przez Bank Polski. Zamiast tego PKWN zwrócił się do Rosji sowieckiej z prośbą o wydrukowanie biletów z napisem „Narodowy Bank Polski” o łącznej wartości około

68 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 42: Prawdziwy przełom w średniowiecznej gospodarce dokonały banki oraz zastosowanie podwójnej księgowości, weksła (skryptu dłużnego) i kredytu handlowego (obrotowego). W XII wieku powstały pierwsze banki depozytowe w Wenecji i Genui. Mimo braku takiego prawa udzielały pożyczek, tworząc nowe środki płatnicze. W kolejnych ośrodkach rozwiniętego handlu, takich jak Florencja, Barcelona, Genewa, Brugia i Londyn oraz francuska Szampania, rozpowszechniły się instrumenty typu weksła ułatwiające handel masowy, zwłaszcza na duże odległości, bez potrzeby transportu kruszców i monet kruszcowych.

69 Ustawa z dnia 11 stycznia 1924 r. *o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej*, Dz.U. 1924 nr 4 poz. 28, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19240040028>, (dostęp: 28.03.2018 r.).

8,5 mld zł. Zapowiedzianą na biletach instytucję emisyjną o nazwie Narodowy Bank Polski utworzono dekretem z 15 stycznia 1945 roku. Warto dodać, że dekret był w części kopią statutu Banku Polskiego. Nowy statut NBP wydano znacznie później, dopiero w końcu 1958 roku. Powołanie NBP oznaczało rezygnację z reaktywowania przedwojennego Banku Polskiego lub przekształcenia okupacyjnego Banku Emisyjnego w Polsce w nową instytucję emisyjną⁷⁰. Nowo utworzona instytucja w całości podlegała była państwu i organom komunistycznej władzy rządzącej.

Współczesna pozycja prawno-ustrojowa Narodowego Banku Polskiego uległa znaczącej reorganizacji, zwłaszcza w sferze podległości instytucjonalnej. Istotę działalności Narodowego Banku Polskiego w całości określa art. 227. obecnie obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Zgodnie z Konstytucją, rolą Narodowego Banku Polskiego jest przede wszystkim emisja pieniądza i kreowanie polityki pieniężnej z równoczesnym utrzymaniem wartości polskiego pieniądza. Charakter zarządczy NBP został przedstawiony w art. 227. pkt. 2., który informuje, że: *Organami Narodowego Banku Polskiego są: Prezes Narodowego Banku Polskiego, Rada Polityki Pieniężnej oraz Zarząd Narodowego Banku Polskiego*. Sam Prezes NBP powoływany jest przez Sejm na wniosek Prezydenta RP na okres 6 lat. Nie może on należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu, o czym stanowi art. 227. pkt. 3. Powoływana jest także Rada Polityki Pieniężnej, w skład której wchodzi Prezes NBP jako przewodniczący oraz osoby wyróżniające się wiedzą z zakresu finansów, powoływane również na 6 lat, w równej liczbie przez Prezydenta Rzeczypospolitej, Sejm i Senat. Zgodnie z art. 227. pkt. 6. Rada Polityki Pieniężnej ustala corocznie założenia polityki pieniężnej i przedkłada je do wiadomości Sejmowi równocześnie z przedłożeniem przez Radę Ministrów projektu ustawy budżetowej. Rada Polityki Pieniężnej, w ciągu 5 miesięcy od zakończenia roku budżetowego, składa Sejmowi sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej. W kwestiach nieokreślonych przez Konstytucję, szczegółowe zasady działalności NBP określa Ustawa o Narodowym Banku Polskim⁷¹. W ustawie tej możemy przeczytać w art. 22, że Prezes NBP ma prawo uczestniczyć w posiedzeniach Sejmu (ma wyznaczone stałe miejsce na sali obrad

70 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 169.

71 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>, (dostęp: 28.03.2019 r.).

Sejmu), a także zarówno Prezes NBP, jak i inni przedstawiciele organów NBP, są obowiązani do przedstawiania informacji i udzielania wyjaśnień dotyczących polityki pieniężnej i działalności NBP przed Sejmem i Senatem oraz ich komisjami. Ustawa przewiduje także możliwy tryb odwołania Prezesa ze swojego stanowiska. W art. 9. Ustawy *o Narodowym Banku Polskim* wskazano, że: „Odwołanie Prezesa NBP może nastąpić, gdy:

- 1) nie wypełnia on swych obowiązków na skutek długotrwałej choroby;
- 2) został skazany prawomocnym wyrokiem sądu za popełnione przestępstwo;
- 2a) złożył on niezgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne, stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu;
- 3) Trybunał Stanu orzekł wobec niego zakaz zajmowania kierowniczych stanowisk lub pełnienia funkcji związanych ze szczególną odpowiedzialnością w organach państwowych⁷².

Z powyższej ustawy choć wynika taka możliwość, aby odwołać Prezesa NBP ze swojego stanowiska, to zgodnie z ustawą proceder ten nie jest taki prosty. Istotne ograniczenia uniemożliwiają praktycznie skrócenie jego kadencji - odwołanie w uproszczonej procedurze. Niemniej jednak sam proces powołania Prezesa NBP jest dość interesujący, bo choć jemu samemu zakazuje się ustawowo działalności politycznej, to z punktu widzenia politologicznego, osoba ta i tak jest powoływana na skutek preferencji i wyboru politycznego. Prezes NBP nie jest także w pełni autonomiczny i wolny od nacisków politycznych w podejmowanych decyzjach, gdyż za swoją działalność odpowiada prawnie przed parlamentem, który stanowi organ kontrolny względem jego urzędu. Dla porównania, w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zarówno bankowość, jak i cała działalność banków, podporządkowane były decyzjom politycznym, co z powodu pozbawienia ich autonomii i konkurencyjności, doprowadziło do osłabienia całego systemu bankowego⁷³. Dla przykładu, w 1950 r. przeprowadzono radykalną reformę pieniężną. System pieniężny zmieniono ustawą z 28 października 1950 r. Wymianę starych znaków pieniężnych na nowe ogłoszono wieczorem. W następnym dniu, a była to niedziela, obowiązujące dotychczas pieniądze straciły ważność. Wymianę natomiast przeprowadzono w ciągu następnych zaledwie

72 Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r., *o Narodowym Banku Polskim*, Dz.U. 1997 nr 140 poz. 938, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971400938>, (dostęp: 28.03.2019 r.).

73 Histmag, <https://histmag.org/Od-monobanku-do-wolnego-ryнку-Transformacja-systemu-bankowego-PRL-w-latach-80-9658>, (dostęp: 28.03.2019 r.).

dziesięciu dni. Nazwa pieniądza nie uległa zmianie – pozostał więc złoty. Przypisano mu parytet 1 zł = 0,222168 grama czystego złota. W ten sposób złoty stawał się równy rublowi, który kilka miesięcy wcześniej otrzymał ten sam parytet. Przy ówczesnym parytecie dolara powstał kurs 1 dolar = 4 zł. Ustalono dwie podstawowe relacje wymiany na nowe złote:

- ceny, płace i oszczędności bankowe do 100 tysięcy starych złotych przeliczono według relacji 3 nowe złote za 100 starych złotych;
- gotówkę i większe oszczędności bankowe przeliczono według relacji 1 nowy złoty za 100 starych złotych⁷⁴.

Krótko mówiąc, zasoby gotówki zostały zmniejszone o 67,2%, a społeczeństwo drastycznie zubożało. Stracili wszyscy posiadacze gotówki, a zwłaszcza zasobniejsi, czyli – jak wówczas powiadano – okiełzano elementy spekulacyjne i kapitalistyczne na wsi i w mieście. Złoty stał się walutą wewnętrzną. Jego związek ze światem walut uznano za zbędny po wcześniejszym wycofaniu się 14 marca 1950 r. Polski z Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Banku Światowego. Parytet złotego w stosunku do złota był fikcją, przetrwał natomiast aż do 1982 r. Reformę pieniężną wzmacniały drakońskie unormowania dewizowe. Wprowadzono zakaz posiadania zagranicznych środków płatniczych oraz złota i platyny w innej postaci niż wyroby użytkowe. Zakaz nie zlikwidował jednak czarnego rynku, na którym przez długie lata królował właśnie dolar. Kurs oficjalny był sztywny: 1 dolar = 4 zł. W latach 1950-1952 dostosował się do niego ponad sześciokrotnie wyższy kurs czarnorynkowy, który ustabilizował się na poziomie około 26 złotych⁷⁵. W 1985 r. 7,5% pieniądza stanowiły waluty obce, które w ponad 80% należały do gospodarstw domowych i firm prywatnych, a resztę stanowiły dewizy na rachunkach przedsiębiorstw uspołecznionych. W ciągu trzech lat stopień dolaryzacji potroił się. W 1988 r. waluty obce tworzyły już 22,4% pieniądza, przy czym prawie 80% stanowiły zasoby walutowe ludności i szybko rosnącego sektora prywatnego, a pozostała część należała do sektora uspołecznionego. W tych warunkach właściwa wycena walut obcych zyskiwała coraz większą rangę⁷⁶. W ponad czterdziestoletniej historii Polski Ludowej złoty nigdy nie był mocnym pieniądzem⁷⁷. Komunistyczna polityka gospodarki centralnie planowanej doprowadziła

74 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 173.

75 Ibidem, s. 174.

76 Ibidem, s. 193.

77 Ibidem, s. 192.

więc nie tylko do osłabienia złotego, ale w konsekwencji także do zrujnowania krajowej gospodarki.

Takie były więc początki Narodowego Banku Polskiego, który po ewaluacji w ramach tzw. „transformacji ustrojowej” lat 90’, działa po dziś dzień (w III Rzeczypospolitej Polskiej) pod tą samą nazwą, sprawując w Polsce pieczę nad walutą narodową.

Dzisiejszy Narodowy Bank Polski (NBP) to bank centralny Polski, którego podstawowym celem działalności jest utrzymywanie stabilnego poziomu cen, wspieranie polityki gospodarczej i pieniężnej rządu, a także kontrola nad funkcjonowaniem pieniądza złotego w obiegu. Narodowemu Banku Polskiemu przysługuje wyłączne prawo emitowania pieniądza.

NBP jako bank centralny pełni trzy podstawowe funkcje:

- banku emisyjnego;
- banku banków;
- centralnego banku państwa⁷⁸.

Jednym z dodatkowych, ale niezwykle ważnych zadań, które spoczywa na Narodowym Banku Polskim i jest przez niego skrupulatnie realizowane, to edukacja ekonomiczno-finansowo-pieniężna, a także prowadzona w tym zakresie działalność kulturalno-promocyjna Polski, konkretyzowana m.in. poprzez bicie monet i druk banknotów okolicznościowych – tzw. numizmatów (posiadających zdolność obiegowo-płatniczą, a więc stanowiących prawny środek płatniczy w Polsce).

3.2. Cele działalności kulturalno-historycznej NBP

Działalność Narodowego Banku Polskiego ma istotny wpływ na funkcjonowanie państwa polskiego. Łączy się ona również z promocją historyczno-kulturalną naszego kraju, zarówno wewnątrz – w społeczeństwie polskim, jak i na zewnątrz – na światowej arenie międzynarodowej. Dzieje się to także właśnie dzięki numizmatyce i szeroko rozumianej polityce pieniężnej. Wskutek produkcji licznych, okolicznościowych monet i banknotów, emitowanych pojedynczo lub w formie całych

⁷⁸ Narodowy Bank Polski,
https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/o_nbp/informacje/funkcje_banku_centralnego.html/,
(dostęp: 29.11.2018 r.).

kolekcji przez Narodowy Bank Polski, wiedza o Polsce upowszechnia się w sposób bardzo dynamiczny, docierając szeroko poza granice naszej Ojczyzny.

Dla przykładu w samym 2017 r. w ramach 23 tematów Narodowy Bank Polski wyemitował 6,2 tys. sztuk złotych monet, 356 tys. sztuk srebrnych monet oraz 55 tys. sztuk banknotów kolekcjonerskich (w 2016 r. 11,2 tys. sztuk monet złotych i 312 tys. sztuk monet srebrnych oraz 35 tys. sztuk banknotów kolekcjonerskich). Łącznie w 2017 roku wyemitowano 27 rodzajów monet kolekcjonerskich i banknot kolekcjonerski. W 2017 r. NBP wyemitował także banknot kolekcjonerski poświęcony 300-leciu koronacji Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej. W 2017 r. wartości kolekcjonerskie wyemitowane przez Narodowy Bank Polski zdobyły uznanie podczas międzynarodowych konkursów. Srebrna moneta o nominale 5 zł wyemitowana w 2016 roku, upamiętniająca 250. rocznicę założenia Mennicy Warszawskiej zajęła trzecie miejsce w kategorii „Moneta roku” w konkursie Coin Constellation — 2017. Banknot kolekcjonerski o nominale 20 zł wyemitowany w 2016 r. z okazji 1050. rocznicy Chrztu Polski otrzymał główną nagrodę za najlepszy banknot kolekcjonerski podczas Currency Conference w Kuala Lumpur⁷⁹.

Numizmatyka to jednak nie tylko pieniądze. Owszem, z jednej strony produkcja monet i banknotów okolicznościowych stanowi pewien zarobek dla Narodowego Banku Polskiego i skarbu państwa, poprzez emisję i sprzedaż wyprodukowanych okazów, z drugiej zaś strony idea ta ma o wiele głębszy sens – kultywowanie wiedzy historycznej o naszym kraju i promocja Polski w świecie.

Narodowy Bank Polski w ramach działalności edukacyjno-promocyjnej, podejmuje szereg różnych inicjatyw, zmierzających do polepszenia świadomości i wiedzy społecznej na temat roli Narodowego Banku Polskiego w budowaniu silnego i stabilnego państwa. Działalność edukacyjna NBP wiąże się z zadaniami wymienionymi szczegółowo w art. 59 Ustawy o Narodowym Banku Polskim, zgodnie z którym bank centralny prowadzi działalność wydawniczą i promocyjną. W jej ramach realizowane są przedsięwzięcia mające na celu zapewnienie przejrzystości działania NBP oraz podnoszenie poziomu wiedzy społeczeństwa o zasadach funkcjonowania banku centralnego, systemu bankowego, jak również gospodarki rynkowej. W ramach

⁷⁹ Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2017 roku, https://www.nbp.pl/publikacje/sprawozdanie_z_dzialalnosci_nbp/sprawozdanie_2017.pdf, (dostęp: 31.03.2019 r.).

działalności edukacyjnej Narodowy Bank Polski realizuje projekty mające na celu upowszechnianie zasad funkcjonowania rynku finansowego, kształtowanie postaw sprzyjających jego stabilności i rozwojowi, podnoszenie poziomu znajomości zagadnień ekonomicznych, w tym wiedzy o roli i misji banku centralnego, a także kształtowanie postaw sprzyjających przedsiębiorczości, przeciwdziałanie wykluczeniu finansowemu oraz popularyzowanie wiedzy o dziedzictwie ekonomicznym, historii pieniądza i nowych nurtach w ekonomii. Zgodnie z raportem zaprezentowanym przez NBP, w 2017 r. w ramach działań edukacyjnych i informacyjnych NBP wspierał i dofinansowywał realizację 139 projektów edukacyjnych skierowanych do szerokiego grona odbiorców. Przeprowadzono kampanie informacyjne: *Bezpieczne pieniądze, Nie daj się nabrać, Sprawdź, zanim podpiszesz* oraz — wspólnie z KNF — kampanię na temat tzw. *kryptowalut*. W 2017 r. rozwijano działalność informacyjną NBP w Internecie. Odnotowano ponad 103 mln odsłon strony internetowej NBP.pl, to o milion więcej niż w roku poprzedzającym. Centrum Pieniądza NBP im. Sławomira S. Skrzypka (interaktywne, nowoczesne muzeum poświęcone dziejom pieniądza oraz jego roli w społeczno-gospodarczej historii Polski i świata) odwiedziło ponad 58 tys. osób. Ponadto w ostatnim czasie podjęto dynamiczną kampanię informacyjną dotyczącą wprowadzenia do obiegu nowego banknotu o nominale 500 zł. Działania informacyjne objęły m.in. przygotowanie specjalnej strony internetowej, materiałów multimedialnych i interaktywnego kursu nt. zabezpieczeń polskich banknotów obiegowych. O nowym banknocie informowano także za pośrednictwem mediów o największym zasięgu: stacji telewizyjnych, radia i prasy, przez Internet oraz we współpracy z partnerami instytucjonalnymi i ogólnopolskimi sieciami handlowymi⁸⁰.

Pomysłów na emisję numizmatycznych okazów nie brakuje, gdyż bogata historia naszego kraju sama w sobie stanowi swoistą propozycję tematyczną, godną upamiętnienia poprzez nowe kolekcje. Państwo polskie winno więc podejmować sprawdzone, dobrze przemyślane działania, zmierzające do umocnienia pozycji Rzeczypospolitej Polskiej na arenie międzynarodowej, a także inicjować i wspierać takie akcje, które mogą mieć realny wpływ na kształtowanie wiedzy historycznej, kultury i postaw patriotycznych swoich obywateli, a co za tym idzie, aby pozytywny

80 Ibidem.

wizerunek Polski był rozpoznawany i utrwalany na całym świecie, także poprzez silną, własną walutę – złoty.

Numizmatyka pozwala w lepszym stopniu poznać naszą Ojczyznę, zachęcając przez swoją nietuzinkową formę przekazu, do jeszcze głębszego zainteresowania się historią naszego państwa oraz jego dokonaniem i możliwościami, pobudzając tym samym do odkrywania nowych pasji wśród tych, do których jej przekaz dociera.

W Polsce, w ostatnich latach, wiedza o numizmatyce staje się coraz bardziej powszechna i ogólnodostępna, powracając do „łask” społeczeństwa za sprawą m.in. Narodowego Banku Polskiego.

Może być ona traktowana także jako interesująca forma odkrywania historii, gdyż w wielu polskich domach, na strychach i w różnych zakamarkach, kryją się jeszcze zarówno stare, zapomniane monety i banknoty z różnych okresów i różnych stron świata, jak i współczesne – przywiezione z wakacyjnych wycieczek, które są nie tylko miłą pamiątką, ale także przyciągają ciekawą formą i wyglądem.

Narodowy Bank Polski, podejmując emisję numizmatyków, wyszedł naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa i pokazał jak w nowoczesny sposób można połączyć gospodarkę finansową z krzewieniem patriotyzmu i odkrywaniem historii.

Należy zaznaczyć, że numizmatyka, choć swymi korzeniami sięga odległych czasów, kształtowała się przez wieki wraz z rozwojem pieniądza i mimo różnych przeciwności, braku zainteresowania, a w pewnym okresie wręcz zapomnienia, przetrwała ten trudny okres i dziś zaczyna na nowo rozkwitać.

3.3. Działalność numizmatyczno-mennicza Narodowego Banku Polskiego

Narodowy Bank Polski podejmuje szereg inicjatyw związanych z promocją Rzeczypospolitej Polskiej w świecie, a także upowszechnianiem historii oraz krzewieniem kultury i postaw patriotycznych w naszym społeczeństwie. Jednym z takich działań jest bez wątpienia emisja polskiej narodowej waluty – złotego. Działalność emisyjna Narodowego Banku Polskiego koncentruje się na dwóch formach emisji:

1. Pierwszy - to monety powszechnego obiegu, bite w wysokich nakładach, funkcjonujące w obrocie gotówkowym, których wartość określa umieszczony na nich nominal. Do tej grupy należą także okolicznościowe monety obiegowe o nominale 2 złote, wykonane ze stopu Nordic Gold.

2. Do drugiej zaś grupy należą monety i banknoty kolekcjonerskie, które produkowane są raczej w niskich nakładach, z przeznaczeniem przede wszystkim dla krajowych oraz zagranicznych numizmatyków.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. zapewnia wysoką pozycję Narodowego Banku Polskiego w systemie instytucji publicznych. Ustawa zasadnicza przypisała NBP wyłączone prawo emisji pieniądza i realizowania polityki pieniężnej. Politykę tę związała z nowym organem NBP – Radą Polityki Pieniężnej. Radzie tej powierzono ustalanie corocznych założeń polityki pieniężnej i przedkładanie ich do wiadomości Sejmowi oraz składanie Sejmowi sprawozdań z ich wykonania. Został także wprowadzony konstytucyjny zakaz finansowania deficytu budżetowego przez NBP. Podstawowy cel działalności NBP zdefiniowano jako utrzymanie stabilnego poziomu cen przy wspieraniu polityki gospodarczej rządu, o ile nie ogranicza to podstawowego celu⁸¹. Działalność mennicza NBP, jest w pełni zalegalizowana, kontrolowana, nadzorowana i chroniona, a także szczegółowo uregulowana prawnie na podstawie Ustawy *o Narodowym Banku Polskim*. W ustawie znajdziemy potwierdzenie zapisów konstytucyjnych, m.in. że Narodowemu Bankowi Polskiemu przysługuje wyłączone prawo emitowania znaków pieniężnych (monet i banknotów) Rzeczypospolitej Polskiej⁸². Jest więc to jedyny prawny (legalny) organ emitujący pieniądz obiegowy złoty w Polsce⁸³.

Banknotem kolekcjonerskim nazywamy papierowy znak pieniężny, który emitowany jest z myślą o kolekcjonerach i numizmatykach. Do banknotów tych zaliczają się te, które emitowane są z okazji ważnych wydarzeń lub też upamiętniają wybitne postaci, autorytety i ich rolę w historii Polski i Polaków. Posiadają one wyraźnie inną matrycę graficzną od standardowego pieniądza obiegowego.

Banknoty kolekcjonerskie, w związku z ich szczególnym charakterem, różnią się więc od banknotów obiegowych bogatszą symboliką wizerunków przedstawiających różne:

81 G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 217.

82 Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r., *o Narodowym Banku Polskim*, *op. cit.*

83 Narodowy Bank Polski,

https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/banknoty_i_monety.html/, (dostęp: 03.12.2018 r.).

postacie i wydarzenia, kompozycje i wizerunek graficzny. Mają także odmienną formę zastosowanych zabezpieczeń przed fałszerstwami, kolorystykę, wymiar, a także różną technikę druku.

Banknotami kolekcjonerskimi można posługiwać się na identycznych zasadach, jak banknotami obiegowymi, a więc są one pełnoprawnym środkiem płatniczym w Polsce. Warto jednak pamiętać, że numizmaty osiągają na rynku kolekcjonerskim wartość znacznie wyższą od nominału, dlatego też zwykła, codzienna płatność okolicznościowym banknotem kolekcjonerskim, może okazać się sporą stratą finansową, a także utratą ciekawej „pamiątki” kolekcjonerskiej.

Banknoty zarówno kolekcjonerskie, jak i obiegowe, produkowane są na zamówienie NBP przez Polską Wytwórnę Papierów Wartościowych z siedzibą w Warszawie.

Pierwszy polski banknot kolekcjonerski, posiadający nominał 50 zł, został wyemitowany przez Narodowy Bank Polski w 2006 r. i przedstawiał Papieża Jana Pawła II⁸⁴.

Fot. 4. Pierwszy polski banknot kolekcjonerski - „Jan Paweł II”



Źródło: Narodowy Bank Polski,

https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/banknoty_kolekcjonerskie/2006_banknot_jp2_50zl.html/, (dostęp: 03.12.2018 r.).

84 Narodowy Bank Polski, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/banknoty_kolekcjonerskie.html/, (dostęp: 03.12.2018 r.).

Monety okolicznościowe, podobnie jak w przypadku banknotów, emitowane są przez Narodowy Bank Polski, w celu upamiętnienia ważnych wydarzeń z takich dziedzin jak: historia, kultura, sztuka, przyroda, sport, i inne.

W celu uatrakcyjnienia, monety kolekcjonerskie wykonywane są różną techniką i pokrywane różnorodnymi materiałami, np. bursztynem, szkłem, drewnem, nadrukami w technice tampondruku czy nadrukowanymi obrazami hologramowymi. Dlatego też, ze względu na szlachetność i wartość materiałów, z jakich te monety są wykonane, ich cena emisyjna bywa znacznie wyższa niż widniejący na nich nominal. Także i w tym przypadku, wszystkie monety okolicznościowe emitowane przez NBP są prawnym środkiem płatniczym w Polsce, zgodnie z wybitym na monetach nominal⁸⁵.

Narodowy Bank Polski oprócz emisji pojedynczych numizmatów, emituje również monety okolicznościowe w tzw. „seriach tematycznych”, do których możemy zaliczyć m.in.:

- „Dzieje Złotego” (prezentującą historyczne monety polskie),
- „Herby Województw” (seria 16 okolicznościowych monet o nominalu 2 zł),
- „Polskie Termopile” (przedstawiającą przykłady bitewnych zmagania, w których polski żołnierz gotów był oddać zdrowie i życie mimo braku jakichkolwiek szans na wygraną), czy serię monet
- „Stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości” (krótka seria poświęconą 100- rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości, obchodzona w 2018 roku).

Warto także zauważyć ciekawy zestaw monet z wizerunkiem Papieża św. Jana Pawła II, który nie stanowi jednolitej kolekcji, lecz jego pojedyncze egzemplarze, emitowane z różnych okazji, tworzą niejako całościowy zbiór pięknego okazu numizmatycznej kolekcji⁸⁶.

Monety okolicznościowe emitowane przez Narodowy Bank Polski można nabyć na wiele sposobów: albo przez oficjalny portal aukcyjny NBP - „Kolekcjoner” (www.kolekcjoner.nbp.pl), albo bezpośrednio (osobiście) w poszczególnych oddziałach Narodowego Banku Polskiego.

⁸⁵ Narodowy Bank Polski, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/monety_okolicznosciowe/zamiana.html/, (dostęp: 03.12.2018 r.).

⁸⁶ Narodowy Bank Polski, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/monety_okolicznosciowe/serie.html/, (dostęp: 03.12.2018 r.).

Można skorzystać również z pośrednictwa dystrybutorów (odbiorców instytucjonalnych), posiadających oficjalną umowę sprzedaży podpisaną z NBP, których przedmiotem działania jest obrót wartościami kolekcjonerskimi lub za pośrednictwem osób fizycznych, prawnych czy jednostek organizacyjnych, którzy zakupują poszczególne numizmaty i handlują nimi dalej⁸⁷.

Należy jednak wykazać się czujnością i zwrócić szczególną uwagę podczas dokonywania zakupu, aby nie zostać oszukany i nie kupić fałszywej monety.

Warto również zweryfikować ceny, gdyż monety będące w obrocie handlowym prywatnych kolekcjonerów i firm, mogą być wyższe (nawet drastycznie) w przeciwieństwie do cen proponowanych przez Narodowy Bank Polski. A oto przykładowe arcydzieła monetarne, emitowane przez Narodowy Bank Polski:

Fot. 5. Wybrane numizmaty emitowane przez NBP



Źródło: Portal Kolekcjoner NBP, <https://www.kolekcjoner.nbp.pl/pl/>, (dostęp: 03.12.2018 r.).

Zaprezentowane numizmaty emitowane przez NBP, stanowią interesującą formę różnego typu emisji monet – odmiennych od tych tradycyjnych, obiegowych. Tym bardziej może to posłużyć inspiracji do zainteresowania się działalnością Narodowego Banku Polskiego, zwłaszcza w zakresie numizmatyki i polityki emisyjnej.

87 Narodowy Bank Polski, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/monety_okolicznosciowe/sprzedaz.html/, (dostęp: 03.12.2018 r.).

Zakończenie

Numizmatyka stanowi bardzo interesującą dziedzinę naukową, mającą realny wpływ na badania nad kulturą i posiadaną wiedzą historyczną. Tworzy zatem cenny element polityki gospodarczej, finansów i bankowości, poprzez wykorzystanie jej walorów w polityce emisyjnej Narodowego Banku Polskiego dla celów popularyzacji polskości.

W toku prowadzonych badań, zwrócono uwagę na kształtowanie i rolę pieniądza w perspektywie dziejowej, jego ewolucję i perspektywy rozwoju.

Omówiono wpływ pieniądza na naukę oraz badania archeologiczno-historiograficzne. Przedstawiono sposób wykorzystywania pieniądza w działalności kulturalno-historycznej centralnej instytucji bankowej państwa polskiego, jakim jest Narodowy Bank Polski. Syntetycznie ukazano także walor monety i jej znaczenie dla rozwoju numizmatyki oraz działalności kolekcjonerskiej.

Na konkretnych przykładach zobrazowano, że numizmatyka stanowi ważną dziedzinę nauki i życia społecznego, wykorzystywaną w nietuzinkowy sposób dla rozwoju historycznej polityki państwa.

W wyniku prowadzonych analiz bardzo wyraźnie zarysowana została rola zarówno pieniądza, jak i numizmatyki, w działalności kulturalno-historycznej państwa, a także ich oddziaływanie na świat kolekcjonerski.

Zwrócono uwagę, że numizmatyka stanowi prestiżową, choć niszową, naukę, która powinna zostać wskrzeszona w świadomości zarówno zwykłych obywateli, jak też polityków i naukowców, podejmujących na bieżąco badania w tym zakresie.

Dzięki przeprowadzonej analizie przedstawiono także potencjalny wpływ numizmatyki na działalność polityczną państwa w dziedzinie budowania świadomości obywatelskiej.

W powyższej pracy udało się przedstawić ogólny zarys wpływu numizmatyki na naukę i sektor publiczny oraz jej wymiar kolekcjonerski. W pracy przedstawione zostały przykładowe aspekty funkcjonowania i oddziaływania numizmatyki w życiu codziennym, przede wszystkim w odniesieniu do współczesnej działalności Narodowego Banku Polskiego.

Konkludując, można stwierdzić, iż numizmatyka stanowi dziedzinę mającą wpływ na kształtowanie oraz rozwój wiedzy historycznej i naukowej, jak również działalność kulturalno-promocyjną Narodowego Banku Polskiego.

Numizmatyka, stanowi więc nie tylko określenie dla kolekcjonerstwa monet, czy dziedziny naukowej badającej historię pieniądza, ale także można to określenie przypisać polityce edukacyjno-pięiężnej państwa, która jest realizowana dla podkreślenia kultury, tradycji i historii kraju, za pośrednictwem produkcji okolicznościowych monet i medali numizmatycznych. Numizmatyka ma zatem nie tylko niezwykły walor kulturalny, ale zapewnia także swój wkład w działalność promocyjną państwa polskiego. Należy także zauważyć, że niniejsza praca wciąż pozostawia otwarte pole do dalszych poszukiwań i badań nad podjętą materią.

Bibliografia

Akty prawne:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>, (dostęp: 28.03.2019 r.).
2. Ustawa z dnia 11 stycznia 1924 r. o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej, Dz.U. 1924 nr 4 poz. 28, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19240040028>, (dostęp: 28.03.2018 r.).
3. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r., o Narodowym Banku Polskim, Dz.U. 1997 nr 140 poz. 938, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971400938>, (dostęp: 28.03.2019 r.).

Opracowania:

4. Kałkowski T., *Tysiąc lat monety polskiej*, Kraków 1963.
5. Kaźmierczak A., *Kreacja pieniądza w systemie bankowym. Rozwój bankowości centralnej*, [w:] *Bankowość. Podręcznik akademicki*, (red.) W. L. Jaworski, Z. Zawadzka, Warszawa 2005.
6. Medwid J., *Ciekawostki numizmatyczne*, Radomsko 2015.
7. Mikołajczyk A., *Leksykon Numizmatyczny*, Warszawa-Łódź 1994.
8. Suchodolski S., *Numizmatyka średniowieczna, Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012.
9. Szwagrzyk J. A., *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Wrocław 1990.
10. Wójtowicz G., Wójtowicz A., *Historia Monetarna Polski*, Warszawa 2003.
11. Żuchowska D., *Wprowadzenie*, [w:] *Katolicy i ekonomia: szanse i zagrożenia*, (red.) D. Żuchowska, Toruń 2012.

Źródła internetowe:

12. Bankier.pl, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Najdrozsza-moneta-swiata-w-Polsce-3485780.html/>, (dostęp: 27.11.2018 r.).
13. Encyklopedia Zarządzania, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Pieni%C4%85dz/>, (dostęp: 20.11.2018 r.).
14. Grabski W., *Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej (1924-1925)*, www.wolnelektury.pl/katalog/lektura/dwa-lata-u-podstaw-panstwowosci-naszej.html, (dostęp: 26.03.2019 r.).
15. Histmag, <https://histmag.org/Od-monobanku-do-wolnego-ryнку-Transformacja-systemu-bankowego-PRL-w-latach-80-9658>, (dostęp: 28.03.2019 r.).
16. Historia pieniądza: co było na początku?, http://www.wilanow-palac.pl/historia_pieniadza_co_bylo_na_poczatku.html/, (dostęp: 07.11.2018 r.).
17. Historia Uważam Rze, <https://www.historia.uwazamrze.pl/artukul/1146667/pieniadz-rzadzi-swiatem/>, (dostęp: 06.11.2018 r.).

18. Imperium Romanum, <https://www.imperiumromanum.edu.pl/gospodarka/szlak-bursztynowy/>, (dostęp: 07.11.2018 r.).
19. Internetowy Katalog Monet, <http://www.katalogmonet.pl/Kr%C3%B3tko-o/Najdro%C5%Bcsze-monety-%C5%9Bwiata/>, (dostęp: 27.11.2018 r.).
20. Mennica Polska S.A., <https://www.mennica.com.pl/produkty-inwestycyjne/produkt-inwestycyjny/krugerrand-1-oz-zlota-moneta-bulionowa/>, (dostęp: 27.11.2018 r.).
21. Narodowy Bank Polski, <https://www.nbp.pl/>, (dostęp: 29.11.2018 i 03.12.2018 r.).
22. NBP Portal Edukacji Ekonomicznej, https://www.nbpportal.pl/__data/bezgotowkowe_formy_platnosci/index.html, (dostęp: 19.11.2018).
23. Nicolaus Copernicus Thorunensis, <http://www.copernicus.torun.pl/nauka/ekonomia/4/>, (dostęp: 27.03.2019 r.).
24. Polonia Christiana, <https://www.pch24.pl/indyjski-eksperyment-z-gospodarka-bezgotowkowa-pograzaj-klase-srednia-polske-tez-to-czeka,47731,i.html>, (dostęp: 28.03.2019 r.).
25. Polskie Radio, <https://www.polskieradio.pl/42/273/Artykul/1628149,Nowy-banknot-500-zl-Wejdz-do-obiegu-od-lutego-2017-r/>, (dostęp: 19.11.2018 r.).
26. Portal Kolekcjoner NBP, <https://www.kolekcjoner.nbp.pl/pl/>, (dostęp: 03.12.2018 r.).
27. Portal Kolekcjonerski, <http://kolekcjonerstwo.eu/czym-jest-numizmatyka/>, (dostęp: 28.03.2019 r.).
28. Portal numizmatyczny Emonety.pl, <https://www.emonety.pl/page/37/historia-numizmatyki.html/>, (dostęp: 25.11.2018 r.).
29. Ryszard A., *Szkola numizmatyczna*, Kraków 1893, <http://www.sbc.org.pl/Content/260578/ii641619-0000-00-0001.pdf>, (dostęp: 07.11.2018 r.).
30. Silesion, <https://silesion.pl/ile-banknotow-jest-w-obiegu-wiecie-20-01-2018>, (dostęp: 28.03.2019 r.).
31. Skarbnica Narodowa, <https://www.skarbnicanarodowa.pl/biuletyn/116-kim-jest-wspolczesny-kolekcjoner>, (dostęp: 28.03.2019 r.).
32. Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2017 roku, https://www.nbp.pl/publikacje/sprawozdanie_z_dzialalnosci_nbp/sprawozdanie_2017.pdf, (dostęp: 31.03.2019 r.).

Spis fotografii

Fot. 1. Flowing Hair Liberty z 1794 r.....	35
Fot. 2. 100-dukatówka Zygmunta III Wazy z 1621 roku	35
Fot. 3. Krugerrand.....	35
Fot. 4. Pierwszy polski banknot kolekcjonerski - „Jan Paweł II”.....	47
Fot. 5. Wybrane numizmaty emitowane przez NBP.....	49